Er bestaan twee standen in de maatschappij, die haar van een onberekenbaar nut zijn, zonder dat dit door het publiek algemeen wordt begrepen. Het is de militaire stand, het is die der geneeskundigen. Den arts en den soldaat — de Nederlandsche burger vergelijkt ze bij voorkeur met „een noodzakelijk kwaad”. En wanneer men nu de aandacht vestigt op de algemeene schatting van eenen derden stand, die aan de beide vorige zoo innig is verwant, op dien der militaire geneeskundigen, wat wonder, dat men daarmede niet bijzonder hoog is ingenomen, dat velen voor haar meer antipathie voeden, dan sympathie koesteren. Wanneer men hier de vox populi als vox Dei mogt willen vertrouwen, zoo zouden zij vergulde ledig-gangers of land-opeters

per excellentiam zijn, uitdrukkingen van het graauw, waarvan de Officier van gezondheid, onder anderen, *dan ook rijkelijk een deel* verkrijgt bij zijn noodzakelijk verkeer ook in de wijken der armoede.

De militair echter, die steeds bereid is en gereed om zijn bloed te plengen tot heil van zijn land, de geneeskundige, die de beschermengel is te noemen van het leven, hij hoort ze niet, of glimlacht om die klanken, die daar afstuiten op zijn gevoel van eigenwaarde, op zijne warme neiging tot getrouwe pligtsbetrachting. Beiden toch dragen de bewustheid met zich om, in de zamenleving geen noodzakelijk „kwaad" uit te maken, maar een onmisbaar „goed". Het kwaad, dat door onverstand op hunne schouders wordt geladen, ligt niet in hen, maar in de menschelijke maatschappij. Zij stellen de wanorde dier maatschappij niet voor, noch de ziekten van hare leden; zij waken daartegen op uiteenloopende wijs. Mag men dan wel den heelmeester zien in het mes, dat hij voert, mag men den soldaat vergelijken met den brand van het oorlogsvuur? Slecht dan vrij uwe zeeweringen, vernietig uwe brandspuiten, ruk uwe afleiders neêr, want ook hun bestaan is uit „kwaad", uit stormen, vlammen en bliksemvuur, voortgevloeid.

Verstand en hart mogen dus zwijgen op alle beleedigende uitdrukkingen van het vulgus en van het onverstand. Zij gebieden te spreken, wanneer daar miskenning uitgaat uit den mond van hen, die door hun wetenschappelijk standpunt of door de hoogte, van waar hunne stem weêrklinkt, worden gehoord door het gansche land. Bij het *bewijzen van groote diensten*, om geringe verdiensten, zonder ophef, den weg te gaan van eer, pligt en menschelijkheid, daarin weet de geneeskundige, daarin weet de krijgsman van geen afwijken ter

linker noch ter regter zijde. Zij smaken de schoonste belooning in de zelfvoldoening van hun gemoed. Maar wanneer ook die zedelijke belooning wordt aangetast, en, in stede van ongevraagden dank, onverdiende minachting treedt, of wordt voorbereid in het openbaar, welk regtgeplaatst hart zou daar niet worden genoopt tot een krachtig wederwoord?

En toch, die drijfveer alleen zou misschien onze pen nog niet in beweging hebben gebragt, doch eene meer teedere snaar, aan alle persoonlijkheid vreemd, werd hier herhaaldelijk en tot wanklank toe aangeroerd, met het doel der vernietiging van eene inrigting van den Staat, wier bestaan ons ten naauwste ter harte gaat. Men versta ons wel: die ons „ter harte” gaat. Niet in den vuigen zin, waarin belang-zucht dit woord misbruikt, maar zóó als het door belang-stellenden wordt begrepen. Ons stoffelijk belang, wij kunnen dit vrijmoedig verklaren, is bij deze onze beschouwing voor niets in het spel. Aan onze school bestaat de vreemde verhouding, dat alleen de onderwezenen, niet de onderwijzers, bijzonder worden gehonoreerd. De school, wier belangrijk bestaan niet naar waarde wordt gekend en wier behoud wij zullen trachten te bepleiten, werpt ons, bij dubbele bezigheden, geene andere voordeelen af, dan die wij aan eigene werkzaamheid onmiddellijk ontleenen. Doch zij is ons dierbaar om de nuttige strekking, die zij heeft; zij is ons dierbaar als eene school, d. i. „eene stapelplaats van kennis, eene bakermat van wetenschap, eene mijn van kunst” [1]).

1) *De Veeartsenij-school*, door G. J. MULDER, blz. 6.

Liever, dan zelve in deze zaak op te treden, hadden wij het belang ook van onze school door andere, onzijdige voorstanders van wat goed is in het onderwijs, zien verdedigen; doch deze stil gekoesterde hoop bleef ijdel. Alle civiele geneeskundigen, genoemde en anonyme, die hier hun oordeel hebben gesproken, eenstemmig verklaren zij zich als tegenstanders eener *militaire* geneeskundige school.

Men beschuldige ons dan niet van ingenomenheid met ons zelven. Waar ieder ander zaakkundige zweeg, achtten wij het van onzen pligt, te waarschuwen tegen de ontijdige opheffing eener school, die voor Nederland en zijne bezittingen nog steeds eene noodzakelijke behoefte blijft. Wij gevoelden ons ook zedelijk gedwongen, door al de stemmen, die tegen haar zijn opgegaan, om Z. Exc. den Minister van Oorlog niet langer, zoo als men heeft gezegd [1]), „alleen te doen staan als verdediger van die school”.

Hier nog deze opmerking, dat wij reeds vooruit protesteren tegen alle verkeerde opvattingen, die uit sommige van onze uitdrukkingen zouden kunnen worden gemaakt, dáár, waar er in ons Betoog sprake zal zijn van Hoogescholen, Hoogleeraren, Geneeskundige Faculteiten, Burger-geneesheeren en Studenten in de Geneeskunde. Wij plaatsen ons daar niet tegenover, wij stellen ons daar naast. Wij wenschen niemands persoonlijk eergevoel te krenken ten deze. Wij vereeren en schatten wat daar goeds, schoons en edels wordt gevonden, dankbaar voor de vruchten van wetenschap en vriendschap, die aan al de Hoogescholen en

---

1) Zie de *Geneeskundige Courant*, van 19 Januarij, No 3, blz. 1.

sommige klinische scholen van ons Vaderland, ook door velen onder ons zijn mogen worden geplukt. Doch daarom mogten wij niet voorbijzien, wat ook daar nog gebrekkigs bestaat en vooral niet, wat daar ontbreekt aan hetgeen, dat wij tot de opleiding van goede Officieren van gezondheid onmisbaar beschouwen. Wij wenschen te betoogen en meer algemeen erkend te zien, dat deze voor den Staat zoo noodige en bruikbare leden aan eene militaire school het best kunnen worden aangekweekt.

Utrecht, *den* 13 *Maart*,
1851.

J. F. KERST.
DR. QUARIN WILLEMIER.
L. F. PERSILLE.
DR. A. W. M. VAN HASSELT.
R. VAN RAELTEN.
DR. VAN DEN BROEK.
DR. J. A. FLES.
DR. BAUDUIN.
J. VAN RIJN VAN ALKEMADE.

« Les détails du *service de santé de l'armée* sont généralement peu connus, même des personnes, qui s'occupent avec le plus d'application et de succès des affaires publiques. »

L. J. Bégin. *Etudes sur le service de santé militaire.* Avant-propos, p. 7.

INLEIDING.

Voor eenige jaren reeds, werd door twee Hoogleeraren van de Groningsche Hoogeschool, de H. H. J. BAART DE LA FAILLE en A. A. SEBASTIAN, in hunne afzonderlijke bestrijding der voorslagen van de toenmalige *Commissie* tot herziening der geneeskundige wetten, onder anderen het wenschelijke betoogd van eene afschaffing der *speciale* geneeskundige scholen, (niet alleen de burgerlijke, maar ook de militaire, B. D. L. F.), dewijl hare ministeriën even goed of beter door de Universiteiten konden worden waargenomen [1]).

Een dergelijk voorstel is in het begin des vorigen jaars herhaald. Het is nu voortgekomen uit den boezem der Geneeskundige *Staats-Commissie* zelve, die in 1848 bij Kon. Besl. werd benoemd, om der Regering te dienen van advies omtrent het onderwijs in de geneeskunst en in de artsenijbereidkunst, en die bestaan heeft uit de H. H. Mr. H. VAN SONSBEECK, als voorzitter, Mr. M. H. GODEFROI, en de volgende genees-

1) Zie *Opmerkingen betreffende de voorstellen van die Commissie*. Groningen, 1842, en *Konst- en Letterbode* No 37 tot 39, van hetzelfde jaar.

kundigen: Prof. C. B. TILANUS, Prof. G. C. B. SURINGAR, Prof. G. J. MULDER, Prof. J. BAART DE LA FAILLE, Prof. J. VAN GEUNS, Dr. J. C. VAN DEN BROECKE en Dr. T. H. BLOM COSTER, de laatste als amanuensis. Deze Commissie, in welke niet, zoo als in de vorige, de militaire geneeskunde is gerepresenteerd, heeft, blijkens het extract uit haar Rapport, met eenparige stemmen, „*het behoud der Kweekschool voor militaire geneeskundigen*, welke sedert het jaar 1822 in verband met 's Rijks Hospitaal te Utrecht bestaat, *niet noodzakelijk geacht*" [1]).

Vele Afdeelingen van de Nederlandsche *Maatschappij voor Geneeskunst* hebben insgelijks, bij het onderzoek van het Ontwerp van Wet en het Advies der laatstgenoemde Commissie, „aan die uitspraak *haar zegel* gehecht" [2]), behoudens *protest* daartegen van sommige harer leden uit den stand der militaire geneeskundigen.

Door de Commissie van Rapporteurs over de voorgedragene *begrootings-wetten* werd hetzelfde oordeel geveld. In de zitting van 18 December ll. werd daaromtrent het volgende praeadvies gegeven: dat de Kweekschool voor militaire geneeskundigen „zeer wel" als afzonderlijke inrigting kon worden *opgeheven* en met eene andere wetenschappelijke inrigting kon worden vereenigd. Dit kon „te gemakkelijker" geschieden, omdat juist in die stad, waar de Kweekschool gevestigd is, andere wetenschappelijke inrigting*en* bestaan. Dit schijnt „te wenschelijker" omdat daardoor eene *vereenvoudiging* wordt verkregen [3]).

Eindelijk is, bij de daarop gevolgde discussiën in de 2de

---

1) *Advies* omtrent het onderwijs in de geneeskunst, enz. 's Gravenhage, 1850, blz. 12.

2) *Geneeskundige Courant* van 19 Januarij 1851; *ingezonden* opstel over: *'s Rijks Kweekschool voor militaire geneeskundigen.* Redactie van Dr. DONKERSLOOT.

3) Bijblad tot de *Nederlandsche Staats-Courant*, vel 106, blz. 391.

Kamer der Staten Generaal, door *drie* van hare Leden, met name de H. H. WESTERHOFF, WINTGENS en VAN GOLSTEIN, insgelijks het „*wenschelijke*" van de suppressie der genoemde school met vele woorden uiteen gezet, *zonder* dat zich ten deze ééne enkele stem in de Kamer heeft laten hooren ten gunste van haar behoud.

Alleen Z. Exc. de Minister van Oorlog heeft, zoowel in de Memorie van toelichting op de voorgestelde begrooting, als later opentlijk in de Kamer, dit behoud verdedigd, en de noodzakelijkheid van de Kweekschool in korte trekken geschetst, met sprekende cijfers en in krachtige taal 1).

Nadat later de begrooting is aangenomen, met den bestreden post voor de Geneeskundige Dienst, zou men oogenschijnlijk kunnen meenen, dat ons Betoog overbodig ware en dat thans het bestaan van onze school weder verzekerd is. Wij hebben echter reden om te gelooven, dat dit in geenen deele is uitgemaakt. Mannen van invloed en zaakkennis hebben ons medegedeeld, dat onze inrigting wezentlijk wordt bedreigd. Dezelfde verzekering werd ons gegeven in de Geneeskundige Courant, en in profetisch letterschrift, spot elders anonyme scherts reeds met het „*sterven*" van onze school 2), om redenen ons onbekend.

De gronden, die tot een' zoodanigen drang van afbreken nopen, die onder zoo verschillende vormen en op ongelijksoortig terrein worden aangevoerd, moeten uit den aard der zaak vele en krachtige zijn. Waar de reivoerders van onze *wetenschap* hand in hand zamenwerken met de woordvoerders onzer *maatschappij*, om het ondoelmatige, zelfs het nadeelige voor beiden

---

1) Zie *Staats-Courant*, bijlage, vel 49, blz. 189. Idem, vel 111a, blz. 411[1] (*supplement-blad*).

2) Zie het *Nederlandsch Weekblad* voor geneeskundigen, onder Redactie van de H. H. Drs. GILDEMEESTER, ISRAËLS, PENN, RIEHM, SCHRANT en J. W. R. TILANUS; 1e jaargang, Januarij 1851, blz. 38. Eene doode letter Z. gewaagt daar van «het geboren worden, leven en st . . . . .» van onze instelling.

van het bestaan eener afzonderlijke Kweekschool voor de militaire geneeskunde aan te toonen, daar is het te vermoeden, dat hunne argumenten niet uit de lucht zijn gegrepen, maar op de hechtste fundamenten zijn gebouwd.

Reeds hierdoor wordt het ons, als een eerst vereischte van onze Memorie, voorgeschreven, om die gronden ter toetse te brengen. Daartoe zullen wij ze, zooveel mogelijk telkens tot een geheel zamen gevat, ordeshalve splitsen in *maatschappelijke* en *wetenschappelijke*, terwijl alzoo geleidelijk op elk onderdeel der aangevoerde stellingen onze meening over hare waarde of onwaarde kan volgen.

Na deze beschouwing zullen wij in het tweede gedeelte van dit Betoog onze gronden aangeven, waaruit wij de noodzakelijkheid meenen te mogen afleiden van het behouden dezer school tot het welzijn van Nederland.

Wij ontveinzen het ons niet, dat deze onze arbeid ten deele ondankbaar zal zijn, daar wij uit den aard der zaak ook subjectieve meeningen zullen moeten ontwikkelen, waarvan de overtuiging aan anderen niet altijd kan worden *gegeven*, maar door de ondervinding moet worden *verkregen*.

EERSTE GEDEELTE.

WEDERLEGGING DER AANGEVOERDE GRONDEN VOOR HET OPHEFFEN DER KWEEKSCHOOL.

I. MAATSCHAPPELIJKE BESCHOUWING.

1°.) *Men heeft als navolgingswaardig voorbeeld gewezen op sommige andere landen, vooral Belgie en Frankrijk, waar voorheen afzonderlijke inrigtingen voor de militaire geneeskundige dienst hebben bestaan, en waar men thans is overgegaan, om de Officieren van gezondheid te trekken uit de Hoogescholen* [1]).

Wanneer juiste gevolgtrekkingen zullen worden gemaakt uit hetgeen in den vreemde geschiedt tot dat, wat ons te doen staat, dan is het eene eerste voorwaarde, dat men niet slechts lette op het tegenwoordig bestaan van zaken aldaar, maar dat men vooral de oorzaken overwege, waardoor zij van liever-

---

1) Zie de redevoering van den Heer WESTERHOFF, gehouden in de zitting der Tweede Kamer van 18 December 1850. *Staats-Courant*, bijblad, vel 106, blz. 392.

lede tot stand zijn gekomen. Eene oppervlakkige schets van den ontwikkelings-gang der militaire geneeskunde in de genoemde landen zal voldoende zijn, om de zwakheid van het bovenstaande argument te doen uitkomen.

a). Wat *Belgie* aanbelangt, moet het volgende worden opgemerkt:

Dat men daar, na de scheiding van Nederland, *geene* Kweekschool bezat. Het Instructie-hospitaal te Leuven toch was vóór die afscheiding reeds ineen gesmolten met dat te Utrecht, waar destijds zoowel de Belgische, als de Hollandsche kweekelingen werden onderwezen.

Dat de Belgische Regering hierdoor terstond genoodzaakt was, om in die uit het gemis eener school voortspruitende leemte („lacune"), op eene andere wijze te voorzien [1]).

Dat daartoe geen andere reeds gebaande weg openstond, dan voor de eerste behoefte van het oogenblik de Officieren van gezondheid te recruteren uit de burger-doctoren.

Dat aan de oproepingen van deze door den Minister van Oorlog niet voldoende gehoor werd gegeven, en dat men in de volgende jaren verpligt is geweest, om meer dan 100 jonge lieden in dienst te nemen, welke dien graad *niet* bezaten [2]).

Dat men, door deze omstandigheden gedrongen, is moeten overgaan tot eene allerbelangrijkste verbetering in de formatie van het korps Officieren van gezondheid, van welke nu bepaaldelijk wordt geeischt, dat zij in de genees- en heelkunde zijn gepromoveerd [3]).

Dat echter niet daardoor alleen, zoo als beweerd is, de jaarlijksche behoefte van nieuwe Officieren geringer is geworden,

---

1) Zie: *Réorganisation du service sanitaire de l'armée* ***Belge.*** **Bruxelles. 1847. p. 23 et 24.**

2) ***Réorganisation***, **etc. p. 28 et 140.**

3) ***Loi sur l'admission***, **etc. du 10 Mars, 1847.**

bij minder verlaten van de dienst, maar dat zij, ook zonder dit, op verre na niet zoo uitgebreid is als die van Nederland, aangezien Belgie geene overzeesche bezittingen of *koloniën*, en nagenoeg geene marine [1]) te verzorgen heeft. Wij hebben opgeteekend gevonden, dat daar jaarlijks slechts 5 à 6 médecins adjoints tot kompletering van het geheele kader benoodigd zijn [2]).

Dat de ondervinding aldaar nog niet heeft bewezen, dat het stelsel van onderwijs der Officieren van gezondheid aan de Hoogescholen beter voldoet, dan het vorige, dewijl het nog zoo kort heeft bestaan.

Dat men in dit systhema, slechts een jaar na het oorspronkelijke Besluit, eene aanmerkelijke wijziging heeft moeten brengen, met gedeeltelijke terugkeer tot den vroegeren gang van zaken, door het weder aanstellen van een korps *bezoldigde kweekelingen* bij de militaire hospitalen, te Brussel, Leuven, enz. [3]).

b). Ten aanzien van *Frankrijk* kunnen wij insgelijks kort zijn. Bereids is door Z. E. den Minister van Oorlog in het algemeen en als hoofdzaak aangetoond, dat men aldaar geenszins alleen uit het oogpunt van verbetering in het onderwijs, maar uit noodzakelijkheid, tot het opheffen der militaire Instructie-scholen is moeten overgaan [4]).

Het is algemeen erkend, dat de *eerste* aanleidende oorzaak,

1) In 1847 bedroeg het getal der Officieren v. gez. bij de Belgische *Marine* niet meer dan *zeven*.

2) *Réorganisation*, etc. p. 28.

3) Zie: *Arrêté Royal* du 29 Mai 1848 No 6704. Deze kweekelingen ontvangen *soldij en brood, even als de soldaten der staande armee*. De aspiranten behoeven *geen* vergelijkend examen te ondergaan, maar in plaats daarvan is het tot vereischte gesteld, dat zij «candidat en science» moeten zijn. Vóór hunne bevordering tot médecin adjoint, moeten zij de vroeger voorgeschrevene akademische graden hebben verkregen. Zie: *Archives de médecine militaire*, 1848, T. I, p. 488.

4) Zie de op blz. 3 reeds aangehaalde *Nederlandsche Staats-Courant*.

die daar heeft medegewerkt tot de slechte resultaten, die in de laatste tijden verkregen werden, gelegen is in het onverstandige bestuur dier scholen, dat, zelfs in zaken van wetenschap, nagenoeg geheel in handen was der Militaire Intendance, die, door het geldelijk beheer aldaar naar willekeur te regelen, de sterkste magt bezat. Dit was daar het groote kruis, waaronder de militaire geneeskunde diep gebukt ging. Er bestond daardoor een gemis van zelfstandige, betrekkelijk magthebbende, eigene geneeskundige chefs [1]).

Eene *tweede* beweegreden, die in de Fransche Republiek bestond, moet gezocht worden in den oproerigen tijdgeest. De militaire opvoeding aan de Instructie-scholen stond voorzeker niet in de beste harmonie met den ultra-liberalen zin van het souvereine Fransche volk. En souvereine élèves konden bezwaarlijk altijd volgens hunne begrippen worden onderwezen, konden moeijelijk naar ieders zin goed worden bestuurd. Het handhaven der krijgstucht was dikwijls ondoenlijk. Dit gaf in de laatste jaren tot menigvuldige botsingen en ongeregeldheden aanleiding. Van daar herhaalde klagten bij het Ministerie van Oorlog, niet alleen van de leeraren over de kweekelingen, maar ook van de élèves over hunne onderwijzers.

De *derde* drijfveer, voor Frankrijk geldig, zoeke men in bezuiniging. Daar hield men niet één, maar verscheidene militaire Kweekscholen aan: te Parijs, Metz, Rijssel, Straatsburg, die alle op eenen vrij kostbaren voet waren ingerigt, zoodat door hare opheffing eene zeer aanzienlijke besparing van uitgaven kon worden verkregen [2]).

Ten slotte heeft men ook in Frankrijk reeds ten halve berouw.

---

1) Men raadplege hierover het historisch-kritische werk van L. J. Bégin, Chirurgien-inspecteur, Membre du conseil de santé des armées, etc. etc. *Etudes sur le service de santé militaire en France; son passé, son présent, son avenir.* Paris, 1849.

2) Zie: *Archives de méd. milit. Belge*, Avril, 1850, en andere Fransche tijdschriften, waarin het Decreet van den 23sten April met zijn considerans.

Nadat in April van 1850 het Besluit was uitgevaardigd tot het opheffen der militaire geneeskundige scholen, werd daar, reeds in Augustus van hetzelfde jaar, weder eene *„école d'application de la médecine militaire"* opgerigt [1]).

Bovendien is het ligt mogelijk, dat tot al deze maatregelen van opheffing en wederoprigting nog *andere* oorzaken hebben bijgedragen, waarvan men geene algemeene kennis bij het publiek kan verwachten. De ondervinding van alle tijden toch leert meer dan genoeg, hoe ligt somtijds in gewigtige staatsbelangen veranderingen worden gemaakt, uitsluitend als gevolg van *personele* inzigten, wanneer daaraan de magt van het uitvoeren is verbonden.

c). Men heeft, bij het behandelen van dit onderwerp in de Kamer, ook ter loops op *Oostenrijk* gewezen. Zoowel daar, als in *Pruissen*, is het herhaaldelijk uitgesproken, dat de bestaande opleiding der Officieren van gezondheid niet deugdelijk is en dringende réforme vereischt [2]). Maar juist daarom is voor het oogenblik de tijd nog geenszins gekomen, dat wij, bij eene veel betere inrigting van onze militaire geneeskundige dienst, dáár ter schole zouden moeten gaan of van dáár voorbeelden ontleenen. Ook verkeert men in die staten voor het tegenwoordige niet in dat rustige tijdperk, hetwelk gevorderd wordt tot het nemen van wel doordachte maatregelen. Althans komt het ons voor, dat men het jongste Keizerlijke decreet in Oostenrijk, van 1 December 1850, waarbij steeds nog de betrekking van *„Unterärtze"* wordt gehandhaafd, die den rang van onder-officier

---

1) Zie het Besluit daaromtrent, in zijn geheel overgenomen in het *Repertorium*, Tijdschrift voor de geneeskunde, 4de jaargang, 1851, blz. 15.

2) Zie het werk van Dr. RICHTER, *Die Reform des ärtzlichen Personals der Kön. Preussische Armee*, Berlin 1844. Over die réforme zelve kunnen wij alleen daarom nog geene belangrijke berigten geven, daar zij, zoo ver ons bekend is, wel in *November* van het vorige jaar door den Koning van Pruissen is *toegezegd*, maar nog niet is verwezenlijkt.

bezitten, niet bijzonder tot navolging zal aanprijzen, daar dit werkelijk nog als een overblijfsel van de bij ons niet terug gewenschte barbiers-tijden moet worden aangemerkt.

Ten slotte: de militaire *volks-geest* van Frankrijk, de militaire *volks-dwang* in Oostenrijk, laten beiden niet toe, dat men zuivere paralellen trekke tusschen hetgeen *dáár* geschiedt, en wat dus bij *ons* zou moeten worden ingevoerd. Om dergelijke redenen, bijv. den finantielen en industrielen *volks-zin*, zal men evenmin met waarheid op het voorbeeld van *Engeland* [1]) kunnen wijzen, tenzij men vooraf de daar bestaande bepalingen van zware *tractementen* en gelijke *avancementen* tot de hoogste rangen met de Officieren van het leger, ook bij onze organisatie in werking heeft gebragt.

2⁰.) *Er zijn stemmen opgegaan, die een argument tot de opheffing der Kweekschool meenen te vinden in de bezuiniging welke daardoor zou worden verkregen* [2]).

Het aanroeren van *dit* onderwerp, waarover wij liever welstandshalve hadden willen zwijgen, is daarom noodwendig, omdat het juist bij de discussiën over de *begrootings-wetten* is geweest, dat het meest van de opheffing der school is gewaagd.

Daarop is, eerst onder den zachteren naam van vereenvoudiging, aangedrongen door de Commissie van Rapporteurs in de 2de Kamer der Staten Generaal, later, zoo zijdelings als regtstreeks, onder dien van bezuiniging, door bijzondere Leden dier Kamer.

Eene wederlegging van dit punt is eigentlijk voor een ieder, die onbevooroordeeld en met naauwkeurigheid de cijfers heeft

---

1) Sedert het jaar 1840 worden in Engeland de *assistant-surgeons*, na een *nader examen* voor eene Commissie, uit de civiele doctoren en *heelmeesters* getrokken. FALLOT, *Archives de la médecine Belge*, p. 352.

2) Bijblad tot de *Nederlandsche Staats-Courant*, 105de vel, blz. 390, en 106de vel, blz. 392.

nagegaan, welke *in antwoord op deze bedenking* door het Ministerie van Oorlog zijn geproduceerd[1]), overbodig te noemen; doch het is gebleken, dat ook die toelichting niet voldoende is geweest voor allen, om het bestaande bezwaar op te heffen. Immers nog *na* deze opgaaf werd de Kweekschool, *publice* en met waarachtige miskennis, der Natie door twee van hare Ver-

---

1) In de bijlage *Staats-Courant*, 49 ste vel, blz. 190 komt de volgende opgaaf der kosten van de Kweekschool voor:

A. *Personeel.*

Tractementen van de leeraars:	
Een *eerste officier van gezondheid der 2de klasse.*	f 2,600,00
Een officier van gezondheid der 1ste klasse.	» 2,000,00
Twee dito, à f 1600.	» 3,200,00
Vier officieren van gezondheid der 2de klasse, à f 1000. .	» 4,000,00
Een officier van gezondheid der 3de klasse.	» 800,00
Een apotheker der 2de klasse.	» 900,00
Tractementen van twee officieren van gezondheid der 3de klasse, belast met het toezigt over de gedragingen der kweekelingen, de bewaring der boeken en eenige andere verzamelingen, à f 800.	» 1,600,00
(Alle welke tractementen voldaan worden uit den *algemeenen* post, voor het geneeskundig personeel uitgetrokken.)	
Daggelden van een schrijver op het geneeskundig bureau. . .	» 438,00
Daggeld van een amanuensis bij het natuur- en scheikundig onderwijs.	» 365,00
Daggeld van een tuinman voor den botanischen tuin.	» 365,00
Totaal. . . .	f 16,268,00
Hiervan moeten echter worden afgetrokken de tractementen van de officieren van gezondheid, die, al ware er geen Kweekschool in het Rijks hospitaal gevestigd, daarbij ter behandeling der zieke militairen zouden behooren te zijn geplaatst, te berekenen op minstens.	» 4,400,00
Rest. . . .	f 11,868,00

B. *Materieel.*

Voor boeken en tijdschriften, door elkander per jaar. . . .	» 400,00
Voor het onderhoud der kunstverzamelingen, den aankoop van hoog noodige heel-, natuur- en scheikundige werktuigen en verdere middelen tot het onderwijs, door elkander per jaar. . . .	» 1,376,40
De geheele kosten zijn dus per jaar.	f 13,644,40.

tegenwoordigers afgeschilderd als „geheel overtollig," als een onderwerp van „wezentlijke weelde," als „een artikel van overdaad," redenen, waarom men meende, dat „het geld, daaraan besteed, als verloren en weggeworpen moest worden beschouwd," redenen, waarom men opineerde, dat het verstandig was haar af te breken," èn om het onvoldoende, èn om het nutteloozе, èn om het kostbare" van die weelde!

De juistheid van de beschuldiging van *overdaad* zal eerst later moeten blijken; is die bewezen, eerst dan kan er van *verkwisting* sprake zijn. In elk geval zal het, tot nadere opheldering der zaak, reeds hier niet ongepast zijn, de *hoegrootheid* der op de Kweekschool mogelijke bezuiniging te overwegen.

Wanneer men met een vlugtig oog den gegeven *Staat van onkosten van de Kweekschool* doorloopt, en vooral wanneer men uitsluitend zijnen blik mogt vestigen op de eind-phrase, — zooals dit bij becijferingen meer pleegt te geschieden, — dan zou men daaruit tot eene verkeerde gevolgtrekking over de „kostbaarheid" van die inrigting kunnen geraken. Als slot leest men daar: „Dat de geheele kosten, waarvoor het groote aantal van Officieren van gezondheid tot hunne bestemming worden opgeleid, per jaar bedragen *f* 13644,40" [1]). Bij het nagaan, dat voor die som in de opleiding wordt voorzien van het personeel, tegenwoordig van 85 kweekelingen, ten behoeve niet alleen van de Landmagt, maar nog van twee andere ministeriën, Marine en Koloniën, en tevens van dat van Justitie, voor de gevangenhuizen van den Staat, zou dit cijfer reeds *per se* niet hoog mogen worden genoemd.

1) Volgens eene bijzondere berekening van den Heer Westerhoff, lid der 2de Kamer van de Staten-Generaal, zou men, door hier *bij te voegen* de *tractementen* van die Off. v. gez., die ter behandeling der zieken van het aan de school verbondene hospitaal in elk geval zouden moeten blijven, zijnde *f* 4400, plus de *f* 200 *toelagen* van de 16 oudste kweekelingen, (die als zoodanig nergens meer uitgetrokken zijn), zijnde *f* 3200 — eigentlijk eene ware bezuiniging van *f* 22000 *kunnen* becijferen; zulk *'cijferen* vereischt wel geene teregtwijzing.

Maar wanneer men eens eenen anderen, zelfstandigen weg van onderzoek der hier gegevene cijfers inslaat, en niet let op de eind-phrase van den berekenings-staat, zoo zal men tot effectief bedrag van hetgeen op dien staat eigentlijk voor het *onderwijs* is uitgetrokken, verkrijgen de bevreemdend geringe som van slechts 2944 guldens en 40 cents [1]. Men zal dan vinden, dat voor ieder *Kweekeling* in Nederland jaarlijks voor onderwijs wordt uitgegeven *f* 34 en 64 cents, en dat ieder *Officier van gezondheid* der derde klasse, na zijn' vierjarigen leertijd, den Lande aan onderwijs heeft gekost *f* 138 en 56 cts.! — eene uitkomst, die ongeloofelijk klinkt, wanneer men haar vergelijkt met Frankrijk, waar dezelfde kosten voor iederen *Sous-aide*, in den laatsten tijd, meer dan 4700 francs bedroegen [2]. En tot deze, voor welligt te hooge zuinigheid in het beheer van 's Lands gelden luid getuigende, cijfers geraakt men eenvoudig door wèl in aanmerking te nemen, dat alle de hier boven die som uitgetrokkene *traktementen* geheel voldaan worden uit den *algemeenen* post van het budget voor het geneeskundig *personeel*.

---

1)

Konstverzamelingen, werktuigen, enz. gemiddeld.	*f* 1376,40
Boeken en tijdschriften, gemiddeld.	« 400,00
Daggeld van den amanuensis voor de scheikunde, enz.. . . .	« 365,00
» » » tuinman voor den botanischen tuin.	» 365,00
» » » schrijver op het geneeskundig bureau. . . .	» 433,00
Totaal	*f* 2944,40

Deze berekening is nog in zoo verre ruim genomen, als de laatstgenoemde post ook op de kosten voor het *Groot Rijks hospitaal* zou kunnen worden gebragt.

Daarentegen moeten wij opmerken, dat hier nergens sprake is van de toelagen der kweekelingen, daar deze door de verschillende ministeriën *niet* voor onderwijs worden verstrekt, maar als noodzakelijk geoordeelde *premiën* ter verkrijging van het benoodigde aantal aspiranten voor de militaire geneeskundige dienst, — premiën, die ook bij de geprojecteerde opheffing, volstrekt *niet* zouden kunnen vervallen.

2) Wij hebben ook hier de *toelagen* afgetrokken, en die berekend op 1300 francs. Zie verder het Rapport van den Minister D'HAUTPOUL, medegedeeld in de *Archiv. Belg. d. méd. mil.*, Avril 1850, p. 324.

Dit personeel toch zal wel met de school niet gelijktijdig worden „opgeheven", maar de thans daar geplaatste Officieren zouden voor een deel dienst blijven doen aan het daarmede verbonden Groot Rijks Hospitaal en verder verdeeld worden in de verschillende Garnizoenen van het Rijk. Zij toch moeten geenszins als overcomplete dienaren worden beschouwd, maar behooren werkelijk tot het vaste kader der armee. Men zou, ja de formatie van dit kader, voor het oogenblik misschien, met die weinige Officieren van gezondheid kunnen verminderen, die bij de opheffing der school beschikbaar werden, maar daardoor zou in plaats van één misgreep eene tweede fout worden begaan. Onze formatie toch staat in regtstreeksche verhouding tot de behoeften van de staande armee, niet slechts in tijd van vrede, maar ook voor eventuelen oorlogstijd, aan welken laatsten althans de verhouding van het geneeskundig personeel voorzeker nu niet eens geheel voldoende beantwoordt.

Die verhouding zou dus, ten gevalle der voorgeslagene suppressie, in geen geval geheel onevenredig mogen worden gemaakt. Het gezond verstand huldigt het „*parare bellum*" ook in den diepsten vredestijd. De vredelievende naburen van het vulkanische Frankrijk moeten zich voor als nog door de vrede's congressen van enkele vreedzame philanthropen niet zoo verre laten verblinden, om den zin dezer spreuk te vergeten [1]).

---

1) Wij erkennen het moeijelijke standpunt, waarop de achtenswaardige vertegenwoordigers van het volk zijn geplaatst, wanneer zij in het openbaar over alle algemeene en bijzondere belangen van het Land moeten oordeelen; wij zien met ontzag op tegen de universele kennis, welke daartoe behoort. Minder bezwaar heeft het, naar onze meening, in, om ook daar als deskundige in speciale zaken anderen voor te lichten. Men moet intusschen *schijn* en *wezen* hier niet verwisselen. Sommigen toch kunnen zich *zelve* als deskundigen beschouwen, of door anderen ten *onregte* als zoodanig worden aangezien. In het belang des Lands verdienen de uitspraken van deze gevaarlijke raadslieden door bevoegde beoordeelaars nu en dan te worden gecommentarieerd. Wij hebben hier de uitspraken op het oog, die, bij de vorige zitting van onze 2e Kamer,

3o.) *De speciale inrigting eener Kweekschool alleen voor militaire geneeskundigen zou eene onregtvaardigheid, eene onbillijkheid, eene ongelijkheid zijn, strijdig met de gewone waarborgen van den Staat voor grondig onderwijs, strijdig met de heiligste belangen van den Nederlandschen soldaat, strijdig met de verkregene regten van de burger-artsen* [2].

---

door den Hoog Edelmogenden Heer WESTERHOFF zijn gedaan. Ten opzigte van ZEds. doorzigt in *geneeskundige* zaken en zaken van onderwijs, vindt men onder anderen in de Geneeskundige *Courant* van 26 Januarij en 2 Februarij ll. treffende vertoogen; de stand der *civiele* geneesheeren in Nederland erkent ZEd. niet als bevoegd, om hen *te vertegenwoordigen*. In *militaire* aangelegenheden is aan ZEd. insgelijks, met allen eerbied gezegd, weinig vertrouwen te schenken. Het verraadt weinig zaakkennis, wanneer men, omtrent het *oorlog-voeren* zich uitsprekende, uitsluitend zijnen blik vestigt op het *offensieve* systhema, even als of dit het eenige bestaande ware en of niet juist het *verdedigings-stelsel* voor onzen kleinen staat het beste berekend ware, zoo als dit reeds voor lang zoo uitmuntend in het licht is gesteld door den Kapitein KNOOP. En wanneer nu iemand, *omdat* een offensieve oorlog voor ons niet berekend is, daaruit het besluit trekt, »dat wij Nederlanders moeten gerekend worden bij het oorlog voeren minder belang te hebben," en nu dat mindere belang weder zijdelings toepast op het geringe belang van onze Kweekschool, dan zal zijne conclusie toch wel even weinig ingang mogen vinden als zijne praemisse. Dan zal wel niemand het wraken, dat ook de Officieren van *gezondheid in de uitspraken van den Hr. W. niet ligt berusten. Hij, die èn in* geneeskundige *èn* in militaire zaken zulke blijken geeft van onervarenheid, zal toch wel geen bevoegd regter zijn over de *militaire geneeskunde*. Liever verwijzen wij ZEd. naar de leerzame historische wenken, die over het belang van het *oorlog-voeren*, ook voor ons land, gegeven zijn in het schoone werk van de 1 Luitenants-ingenieur VAN SYPESTEIJN en DE BORDES, *de verdediging van Nederland in* 1672 en 1673, 's Hage, 1850. Men leest daar onder anderen, blz. 204 van het tweede gedeelte: «Zij, die aan het Nederlandsche volk zouden willen doen gelooven, dat het *niet* in staat is, zijn vrij en onafhankelijk bestaan te verdedigen, verraden onkunde en misleiden het volk.» Of blz. 5 van het zelfde deel: «De geschiedenis van de jaren 1672 en 1673 is het beste antwoord aan hen, die aan het behoud onzer onafhankelijkheid zouden wanhopen, als wij door een' magtigen vijand werden aangevallen, eene meening, flaauwhartig in den mond der ingezetenen, maar hoogst laakbaar, als zij door Staatslieden in 's Lands raadzaal wordt uitgesproken.»

2) Zie: *Advies* enz. blz. 11 en 14; *Gen. Cour.* van 19 Jan., 1851; enz.

middelpunt van den cirkel nagenoeg vereenigd zijn, loopen naar den omtrek meer en meer uit een. De wetenschap ligt in dit centrum, doch hare maatschappelijke vruchten worden aan de peripherie gevonden.

Men mag tot beginsel aannemen, dat alle geneeskundigen *goed* moeten worden onderwezen, doch daaruit vloeit nog niet onmiddellijk voort, dat zij op *gelijke* wijze moeten worden opgeleid; „variis modis benefit". Wanneer het gebleken was, dat in de verpleging en de behandeling van den zieken soldaat *niet* goed werd voorzien, eerst dan zou het aandringen op meerdere of andere waarborgen gewettigd zijn. Wanneer het gebleken was, dat grondig onderwijs en kennis aan de practiserende Officieren van gezondheid ontbrak, was de behoefte aan verbeterings-voorslagen daar. Doch daarvan wordt niet gewaagd; integendeel, het vele goeds in een en ander wordt vrij algemeen erkend. Men wil intusschen betere waarborgen. Maar welke? Dezelfde als voor de Hoogescholen. Op welke wijze? Door ineensmelting met de Hoogescholen. En juist deze zullen wij later aantoonen, dat voor de noodige vorming der militaire geneeskundigen volstrekt niet wenschelijk zou zijn.

Dit in het algemeen. Nu wat de bijzonderheden der beschuldiging betreft. Men voert eenige bestaande, andere mogelijke gebreken aan in den waarborg der deugdelijkheid van onze inrigting.

Men acht die deugdelijkheid slechts eene geheel toevallige. Omdat de aanstelling der Docenten afhankelijk is van de willekeur van één man, zonder nader toezigt van Staatswege, die ten deze voor de burgers wèl tusschen beiden treedt. Omdat die Docenten daar slecht kunnen zijn. Omdat het onderwijs daardoor er vervallen kan. Dat de leiding en regeling der studiën er ondoelmatig kan zijn, en alzoo een slechte geest onder de kweekelingen kan worden aangekweekt. Dat deze, zelfs bij onvoldoende bekwaamheid, toch kunnen worden bevorderd tot Officier van gezondheid. Dat dit alles verholen zou blijven, omdat over alles aan de school een digte sluijer ligt, en omdat de examina er met geslotene deuren worden

afgenomen, terwijl bij de Hoogescholen alles openbaar wordt, en zelfs door de Provinciale geneeskundige Commissiën tegenwoordig publiek moet worden geëxamineerd 1).

Donkere beschouwingen voorwaar, die wel verdienen, dat wij ze in een meer helder daglicht plaatsen.

De Officieren van gezondheid, die de eer en het vertrouwen genieten, om door Z. M. onzen geëerbiedigden Koning, op voordragt van Z. Exc. den Minister van Oorlog, aan het hoofd te worden gesteld van de militaire geneeskundige dienst, geraken daartoe wel nimmer zonder gunstige antecedenten, zonder vele verdiensten. Mannen zijn het, nu eens meer van buitengewone kennis, dan eens meer van rijke ervaring, doch steeds voorzien van het vereischte administratieve talent, om de geneeskundige behoeften van het leger, zoowel in vredes- als in oorlogs-tijd, goed te kunnen overzien en beoordeelen.

Deze Chefs van onze dienst nu worden, niet alleen wat het materieel, maar ook vooral wat hun *personeel* betreft, op eene uitmuntende en allezins doelmatige wijze in staat gesteld, om hunne personen goed te leeren kennen, beter welligt, dan dit bij eenige civiele inrigting het geval kan zijn. Het is hun niet alleen uit de officiële stukken bekend, welken aanleg en toeleg deze reeds als jongeling aan de school hebben getoond te bezitten, maar ook na het verlaten daarvan worden zij, om zoo te spreken, geen dag uit het oog verloren. In hunne conduitelijsten 2) toch, door verschillende superieuren opgemaakt, wordt naauwkeurige aanteekening gehouden van hunne theoretische en practische ontwikkeling. In de driemaandelijksche Rappor-

---

1) Zie vooral het *ingezonden* artikel in de *Geneesk. Cour.* van 19 Jan. 1851.

2) Onder andere rubrieken van onze gebruikelijke *Gedrag-* of *Conduite- lijsten* vindt men de volgende: beschaving en wijze van leven; karakter; geestvermogens; taalkennis; ijver voor de dienst; wetenschappelijke kundigheden; toeleg om daarin te vorderen; bijzondere geschiktheid; verkregene akademische graden; onderscheidingen; enz.

ten der heelkundige oefeningen [1]) wordt opgegeven, wie hunner daarin bijzonder hebben uitgemunt. Uit hunne mondelinge of schriftelijke en vergelijkende examina voor tweede of eerste klasse, blijkt het, wie hunner ook op lateren leeftijd aan de studiën het meest getrouw zijn gebleven.

Uit dezulken nu heeft de Chef van de dienst zijne keuze tot het plaatsen der benoodigde Leeraren, hierin voorgelicht door den Eerstaanwezenden Officier aan de school en soms door andere der daar reeds werkzame Docenten, hierin geleid door zijne bijzondere kennis, welke hij of in persoon, of uit de genoemde bronnen, van de bijzondere talenten en verdiensten van dezen of genen zijner Officieren heeft verkregen. Zal hij daaruit de meest of minst bevoegden verkiezen? Men bedenke, dat aan die keuze geene bijzondere voorregten zijn verbonden, en dus gunstbejag en nepotisme-geest daarbij geheel kunnen worden buitengesloten.

De mogelijke „ongeschiktheid" der Docenten, waarvan gewaagd werd, blijkt al spoedig van zelve. De overgangsexamina en tentamina bij de jaarlijksche Inspectie der school, worden onder contrôle van den Inspecteur-(generaal) en den Eerstaanwezenden of Chef der inrigting afgenomen. De geringe vorderingen der leerlingen, in het algemeen genomen, getuigen daarbij dikwijls tegen den onderwijzer. Zijne methode van onderwijs valt daarbij voor den scherpzinnigen waarnemer altijd in het oog. Bovendien zou aan de school nog eene onderlinge contrôle, althans voor de Leeraren van gelijken rang, niet zoo geheel onbestaanbaar zijn, dat in exceptionele omstandigheden daarvan gebruik zou te maken zijn, om nieuw aangekomene, doch voor het geven van onderwijs welligt minder geschikte

1) Op deze *Staten* worden de practische vorderingen in de *operatieve heelkunde* vermeld. Zij betreffen de kunstbewerkingen, die bij de zieken-inrigtingen in cadavere zijn bewerkstelligd, onder leiding van de Eerstaanwezende Officieren van gezondheid bij de verschillende hospitalen.

collega's, (want daarin zou geene schande gelegen zijn), dit op eene voegzame wijze onder het oog te brengen. In een en ander kan hier dus zeer ligt door eenvoudige overplaatsing in het mogelijk bestaande leed worden voorzien. Wij meenen zelfs, dat in dit alles reeds meerdere „waarborgen" voor voldoend onderwijs zijn gegeven, dan aan de Hoogescholen, waar misschien deze of gene minder getrouwe herder niet zoo gemakkelijk van zijne eens ad vitam geüsurpeerde plaats te verwijderen zou zijn. In elk geval staat onze inrigting daar niet meer aan bloot dan de Hoogescholen; „non omnia possumus omnes."

Men laakt bij ons de willekeur van *één* man, doch vergeet, dat ook deze op zijne beurt weder ondergeschikt is aan Z. Exc. den Minister van Oorlog, in zoo verre hij dien steeds verantwoordelijk blijft voor de deugdelijkheid en de gegrondheid zijner beschikkingen tot het welzijn van de dienst. Dit zelfde verwijt van willekeur zou kunnen worden gedaan aan de Militaire Akademie, waar de benoemingen der Leeraren, ofschoon op vasteren voet geregeld, op eene overeenkomstige wijze geschieden, waar ook de examina niet worden gehouden in het „open veld", en toch, gedurende al den tijd van haar zoo werkzaam bestaan is het niet gebleken, doch wel het tegendeel, dat men daar onkundigen of onwaardigen als Docenten heeft aangesteld. Men werpe dus geene blaam op Leeraren, omdat ze geene Hoog-leeraars zijn, en wil men ze volstrekt zóó niet als geschikt erkennen voor hunne betrekking, wij slaan een' anderen waarborg voor, — men verzoeke, dat zij verkozen worden bij concours, uit een drie- of zestal der best aangeteekenden.

Dat in dergelijke inrigtingen van onderwijs als de onze, soms enkele individuën „met niet in allen deele voldoende bekwaamheden" zouden kunnen worden bevorderd, daarvan willen wij, vooral in tijden van dringende behoefte, de geheele mogelijkheid niet ontkennen, ofschoon het nimmer op onze voordragt is geschied. Wij ontkennen echter tevens, dat

hetzelfde niet insgelijks bij de Akademiën kan voorkomen. Wij meenen zelfs, dat zoodanige toelating bij ons in den regel *minder* zal geschieden; in de eerste plaats, omdat de aspiranten reeds een *vergelijkend* examen moeten hebben doorgestaan vóór dat zij tot kweekeling worden toegelaten, en ten tweede, omdat aan de school twee malen in het jaar de vorderingen der kweekelingen in de klassen door de Leeraars beoordeeld worden, en, zoo het daarbij blijkt, dat het enkelen aan aanleg of toeleg blijvend en algemeen ontbreekt, zoo worden de zoodanigen, reeds als kweekeling van het eerste of tweede studiejaar, door demissie verwijderd. En wanneer er al eens bij onze school een enkele *minder* bevoegde tot Officier is toegelaten, — en welke betrekkingen zijn er, waar dit niet somtijds geschiedt, — dan gelieve men niet voorbij te zien, dat hij tot Officier van gezondheid der *3de klasse* wordt geadmitteerd, d. i. tot eenen uit den aard dier betrekking zelve ondergeschikten rang, waarin de zoodanige aan de noodige contrôle kan worden onderworpen, waarin hij, in de eerste jaren geheel, of bij gunstige uitzondering ten deele, gelimiteerd is in het zelfstandig uitoefenen der practijk, tot welke hij dus onder verantwoordelijkheid van ouderen en wijzeren wordt geroepen [1]). Terwijl, — wanneer soms aan de Hoogescholen een minder geschikt doctorandus tot doctor mogt worden toegelaten, deze voortaan geheel vrij is in zijne handelingen, en zonder toezigt, zonder hulp, zonder raad, kan beschikken over de „heiligste belangen", die men bij den Nederlandschen *soldaat* zoo bijzonder bedreigd waande, doch die juist voor den Nederlandschen *burger* niet minder be-

---

1) In Art. 17 van het *Reglement op de Gen. dienst bij de Landmagt*, leest men: «De oudere Off. v. gez. zullen de dienst der ondergeschikte klassen altijd zorgvuldig surveilleren. Zij zullen voor hun onderwijs of verdere vervolmaking in hun vak zorg dragen, en hun daarin op alle mogelijke wijzen te gemoet komen.» Het spreekt van zelf, dat men zich stipt aan dit nuttige voorschrift houdt, hetgeen veel bijdraagt tot eene *veelzijdige* vorming.

zoo zouden wij onze kweekelingen met vertrouwen derwaarts zien vertrekken, mits men daar *niet* van hen eischte, dat zij meer geschiktheid betoonden, om als doctoren in de natuurkundige wetenschappen of als kritische geleerden op te treden, dan om als bekwame militaire genees- en heelkundigen dienst te doen.

Men stelle zich dus gerust ten opzigte der „gekrenkte regten" van den soldaat. Maar nu die der burgers, die der *civiele* geneesheeren! Ook zij, beweert men, worden in hun „duur" verkregen regt te kort gedaan, door de speciale opleiding der Officieren van gezondheid, omdat het dezen als Koninklijk prerogatief werd geschonken, dat zij, na gedurende een tijdvak van 20 jaren effectieve dienst aan den Lande te hebben bewezen, *zonder* verdere civiele examina, (met uitzondering altijd der verloskunde), de burger-practijk mogen gaan uitoefenen (natuurlijk met onderwerping aan het patent-regt [1]).

Zou men in trouwe meenen, dat daardoor zoo groot een onregt wordt gepleegd? Zouden al de achtenswaardige onderteekenaars dezer phrase in het *Advies* dan in waarheid, alleen om regt en billijkheid met daden voor te staan, hunne verkregene wonden of fracturen, hunne zieke organen, (wanneer er geene derde keuze was, en bij gelijke kundigheden), liever toevertrouwen aan eenen jeugdigen genees- en heelkundige, die zoo even was gepromoveerd, dan aan eenen militairen arts, die, behalve dat hij ook verschillende theoretische examina heeft afgelegd, zich reeds 20 jaren of meer had geoefend in de kunst, had toegelegd op het werkelijk herstellen van beenbreuken, het stelpen van bloedingen, het behandelen van zieke organen? Zou hier het gegeven prerogatief niet zijn aan de zijde der maat-

1) Zie Z. M. Besluit van 23 November 1823, n°. 96. Het was een uitvloeisel van Z. M.'s bezorgdheid voor het welzijn van die Officieren van gezondheid, welke altijd in de dienst hunne pligten wel hebben vervuld, en daaruit op zekeren leeftijd, minder geschikt voor verdere examina, op eene eervolle wijze worden ontslagen.

schappij, evenzeer of meer dan aan die van den ervarenen militairen arts. Men bedenke, dat de artsen zijn *om* de patienten, niet omgekeerd. En aan die lijders, welke zich niet van dit „voorregt" willen bedienen, wordt het toch wel door niemand opgedrongen. Doch de rijke ervaring der zoodanigen is niet weinig gewild, getuige dit de drukke practijk, vroeger door zoo velen onzer geachte collega's bij de burgers bezeten. Er wordt dus door dit prerogatief den burger-geneesheeren minder onregt aangedaan, dan der maatschappij zou geschieden, indien men haar het vrije gebruik van zulke nuttige leden onthield. Men moet hier overigens wel beseffen, dat alle prerogatieven *per se* in strijd zijn met de op eene andere wijze verkregene regten, en daarbij het doel niet voorbijzien, waartoe zij zijn gegeven, tot aanmoediging zoowel, als tot loon voor getrouwe, moeijelijke en langdurige diensten. De weg, om daartoe te geraken, staat overigens voor eèn ieder open, die daarin met de militaire geneeskundigen wil en kan concurreren; doch wij vertrouwen, dat het wel niemand ooit in de gedachten zal komen, uit zucht naar gemak of uit vrees voor civiele examina, om langs dien ondankbaren omweg burger-practijk te gaan zoeken. Nog weegt dit prerogatief niet eens geheel op tegen het verbod der practijk aan zoo velen onzer, die daartoe aan de Hoogescholen insgelijks „een regt" hebben verkregen [1]).

4°.) *De genoemde Kweekschool is daarenboven onnoodig of overbodig, dewijl in de opleiding, dáár gegeven, van wege de Hoogescholen even goed kan worden voorzien* [2]).

---

1) Bij Besluit van 5 Maart 1841, is, met intrekking van de daaromtrent tot dien tijd toe bestaande vergunning, — *onder* welke vergunning vele onzer in dienst waren getreden, — aan de militaire geneeskundigen, in actieve dienst, het uitoefenen van de burger-practijk uitdrukkelijk verboden.

2) Zie het *Advies der geneeskundige Staats-commissie* blz. 11 en 12, en de reeds aangehaalde Redevoeringen in de genoemde *Staats-Couranten*.

De aanleiding tot het oprigten van deze school bestond vroeger in het gebrek aan een genoegzaam aantal van wetenschappelijk gevormde (burger)-geneeskundigen, zoodat men daardoor niet in de noodige verpleging van het leger kon voorzien. Deze aanleiding, stelt men, is sedert *vervallen*; zij bestaat *niet* meer in onzen tijd.

Waaruit blijkt de waarheid van dit argument? Toch wel niet uit de verklaringen der deskundigen; toch wel niet uit de resultaten der gedane oproepingen door het Ministerie van Oorlog. De weinige plaatsen, die tegenwoordig, zelfs bij het bestaan der school, den civiele geneeskundigen nog moeten worden aangeboden, worden niet dan met moeite aangevuld. Niet dan schoorvoetende melden zich hoogst enkele aan, en dan nog niet altijd de meestbegaafde. Hoe weinig in deze beperkte behoefte door kweekelingen der Hooge- of Klinische scholen wordt voorzien, blijkt meer dan zonneklaar uit het groote getal geneeskundigen, dat de Staat zich heeft verpligt gezien, bij den uitersten nood, in den *vreemde* te werven.

Niettegenstaande deze feiten heeft men onze school, zoo in de 2de Kamer als daar buiten, bij herhaling „onnoodig" genoemd, op grond, dat daaraan geene behoefte kan bestaan, „naast" eene Faculteit van geneeskunde, die op eene „voldoende" schaal is ingerigt.

Wij beginnen met te doen opmerken, dat het vraagstuk van noodzakelijkheid of onnoodigheid ten deze ten naauwste zamenhangt met de vraag: of de opleiding van Officieren van gezondheid in ieder opzigt *gelijk* en gelijkvormig behoort te zijn aan die der medicinae doctores? en niet minder met deze: of reeds daadwerkelijk de genoemde Faculteiten van geneeskunde daartoe op eene allezins volledige wijze *zijn* ingerigt?

Op de *eerste* vraag zal in de volgende regelen van ons Betoog een bepaald ontkennend antwoord worden gegeven. Op de *tweede* zou alleen kunnen worden geantwoord, wanneer vooraf aan de algemeene klagten over het „onvoldoende" van

het geneeskundig onderwijs aan onze Hoogescholen, door uitbreiding en wijziging, een einde zal zijn gemaakt.

Wij willen intusschen toegeeflijk zijn, en om hier niet den schijn te hebben, alsof wij ons achter de wisselvalligheid der voldoening aan waarachtige „pia vota" wilden verschuilen, eens op hypothesen voort redeneren, en alzoo, met het *Advies*, vooronderstellen, dat hare voorslagen over de inrigting van het onderwijs der geneeskundige Faculteiten in werking zijn gebragt, — te gelijk de nieuwe vraag aanrakende: Zult gij ook *dan* nog de maatschappelijke overdaad uwer school niet willen erkennen? *Hic Rhodus, hic salta!*

Wij bekennen het, men heeft ons de oplossing ten deze niet zeer gemakkelijk gemaakt. Men is, als diplomaten of advocaten plegen, ons vooruit geweest; men heeft gepoogd, de hoofd-bedenkingen, die van onze zijde zouden *kunnen* worden aangevoerd, reeds vóór wij die noemden, één voor één te ontzenuwen.

a.) Men behoeft niet bevreesd te zijn, is er gezegd, dat bij de opleiding aan de Hoogescholen, zich een ongenoegzaam getal van aspiranten voor de betrekking van aanstaande Officieren van gezondheid zal aanbieden.

Men heeft daartoe slechts de vooruitzigten van bevordering tot hoogere rangen in de Geneeskundige dienst, door eene passende reorganisatie van het personeel te verbeteren. Daarbij de student-kweekelingen de thans bestaande toelagen te laten behouden, en hun gratis onderwijs aan de Hoogescholen te verleenen [1]).

Ofschoon wij ons niet dan ongaarne in de onzekere kansen der possibiliteits-leer verdiepen, willen wij nogmaals toegeven en de stelling wagen, dat er zich nu jongelieden genoeg zullen *opdoen*; vooral de eerste verbetering toch kan daartoe, in verband

---

1) Redevoering van de H. E. M. Heeren WINTGENS en WESTERHOFF, bijblad tot de *Nederlandsche Staats-Courant*, vel 106, blz. 391 en 392.

met de beide laatste, krachtig medewerken. Zij zullen zich dus aanbieden, maar zullen zij ook *aanblijven?* Daaraan twijfelen wij, uit menschkundige en finantiële inzigten.

De jongelieden van den leeftijd, voor de studiën bestemd, verkeeren alle nog in het illusie-tijdperk des levens. Zij maken zich voorstellingen van genot en geluk; zij dweepen daarbij met het denkbeeld van vrijheid, van te leven naar hunnen zin. Dit is hun algemeen. Plaats nu met deze voorbeschiktheid, jongelieden van denzelfden aanleg nevens elkaâr in gelijke omstandigheden, zoodat het nader aanschouwen van ieders lot den anderen onvermijdelijk is, zoodat iederen dag het maken van vergelijkingen kwellender wordt, en geloof dan, dat de massa daar tegen bestand zal zijn.

Te gelijk aan de Hoogeschool gekomen, op gelijke wijze opgevoed, aan dezelfde vereischten voldoende, zal de eene zijne voorstellingen meer en meer verwezentlijkt zien, zal de andere die al meer en meer zien verdwijnen. Zoo uit het onbezorgde leven opgenomen, zien zij *deze* helft van hunne kameraden, op bevel van anderen, in garnizoenen verspreid aan de grenzen des Lands, of verpligt tot verre zee-reizen, of verstrooid in de overzeesche bezittingen, wáár zij daar blijven, is hun niet bekend. Het staat die makkers daarbij niet vrij te huwen, dan bij enkele uitzondering, en niet dan onder bezwarende voorwaarden. Hier moet alles worden opgeofferd, vrijheid in het kiezen en willen, vooruitzigt op een rustig levensgenot, alles ter wille van de dienst, — de dienst, welke zij nog niet hebben geleerd te eerbiedigen. Bij de *andere* helft van hunne makkers nemen zij geheel het tegendeel waar. Meer onbeperkte vrijheid in alles, in handelen, keuze, wil, in standplaats, in vooruitzigt op spoedige vestiging met het meisje van hun hart aan eigen haard, en wat niet al.

Zal het levens-tijdperk der verbeeldings-kracht en der liefde bestand zijn tegen de magt dezer tegenstelling? Bestand zijn, juist bij de jongelieden van vuur, talent of genie? Be-

stand zijn tegen het denkbeeld, dat niets ook hen weêrhoudt, om bij gelijke opleiding in alles, ook in het zelfde geluk te gaan deelen, dat zij bij anderen zien of vermoeden? Mogelijk niet, zal men antwoorden, doch daarom moet men die jongelingen, even als thans geschiedt, te voren *verbinden* door handteekening hunner ouders of voogden, onder waarborg van teruggave der genotene toelagen, enz. Men overwege, dat dit verband geene kluisters smeedt van ijzer of staal, dat opofferende oudermin aan de eene, vaste wil aan de andere zijde middelen genoeg vinden kan, om zoo knellende banden te verbreken.

Men moet het derhalve zoo verre niet laten komen; men moet hier door eene gewaagde blootstelling aan verleidelijke invloeden niet dwingen tot het aangrijpen van wapenen, welke thans niet of minder worden opgevat, omdat de praedispositio psychologica daartoe op verschillende wijzen wordt vermeden, tot het zedelijk welzijn der militaire jeugd, tot het maatschappelijk belang van den Staat.

De *finantiële* klippen, op welke wij hier verder meenen te moeten bedacht maken, zijn gelegen in de meerdere kosten, welke tot de geprojecteerde akademische studiën noodzakelijk zullen worden vereischt. Dit is daarom van belang, omdat de ondervinding van jaren, zoo hier als in andere landen, bewijst, dat verre weg de meeste der jongelieden, die zich tot 's Lands dienst aanbieden, ofschoon ook uit den fatsoenlijken, zelfs uit den patricischen stand, behooren tot de minder bemiddelden.

De meerdere kosten zullen vooreerst onmiddellijk voortvloeijen uit den *langeren* studie-tijd. Wanneer die bij de tegenwoordige inrigting in den regel op 4 jaren kan worden gebragt, zal die bij geheele opleiding aan de Hoogescholen minstens op 5, welligt op 6 jaren moeten worden berekend [1]).

---

1) Wij zijn het hierin eens met den Hr. WINTGENS, wanneer ZEd. zegt, dat «het gevolg daarvan zou zijn, dat tevens het getal van *studie-jaren* der militaire doctoren met één of twee zou worden vermeerderd.» Bijblad tot de *Staats-Courant*, vel 106, blz. 391.

En dit bezwaar is nog daarom voor het voorstel dubbel gevaarlijk, dewijl het niet alleen voor de kweekelingen zelve zal moeten worden uit den weg geruimd, maar ook voor den Staat, van welken aldus $1/5^{de}$ of $1/6^{de}$ *meer* aan toelagen voor hen zal moeten worden gevraagd.

Meerdere kosten *zullen wijders het gevolg zijn van de veranderde levenswijze* der kweekelingen. Wij houden ons daarvan, niettegenstaande de uitgesprokene meening van eenen der meest algemeen geachte Leden der Tweede Kamer [1]), volkomen overtuigd. Bij de tegenwoordige inrigting der school, waar leiding in ontvangsten en uitgaven onder verstandige contrôle nog eenigzins mogelijk is, bij deze zelfs kan nog niet genoeg tegen het maken van te groote verteringen en schulden van sommige jongelieden worden gewaakt. En hoe zal men nu in ernst meenen, dat bij vermeerderde gelegenheid tot uitgaven, en bij ontbrekend toezigt, de kans op meerdere verteringen niet zou toenemen. Zelfs zonder uitspattingen, zullen door die verandering in levenswijze noodzakelijk nieuwe uitgaven worden gevorderd. Om van grootere partijen, meerdere wandelingen en rijtogten te zwijgen, hier slechts één voorbeeld uit velen, de *kleeding*, waarbij wij den voorslag, die hier gemaakt is, zullen aannemen, dat de élève-studenten in uniform zouden gaan. Den geheelen tijd nu, dat zij thans binnen de Kweekschool werkzaam zijn, mogen zij òf hunne oude uniform-stukken afdragen, *òf zijn zij nu eens van* buisjes, dan weder van overkleederen voorzien. Deze zuinigheids-maatregel is daar buiten niet mogelijk, als wanneer zij den geheelen dag door in het openbaar zullen moeten verschijnen. Het is de noodzakelijkheid eener aldus veranderde levenswijze op deze en andere wijze, die spoedig

1) Zie Bijblad tot de *Staats-Courant*, vel 107. Men leest daar, dat de student-kweekelingen hunne manier van leven daarom niet zouden « *behoeven* » te veranderen. Al behoefden zij zulks werkelijk niet eens, zoo zouden alle het toch *willen*, en de meeste zouden het toch *doen*. « *Experto crede Roberto!* »

zou leiden tot de noodzakelijkheid van het *verhoogen* der thans uitgetrokkene toelaag-gelden [1]).

Wat verder het *gratis* onderwijs betreft, dit wordt reeds nu tot dien prijs gegeven, en wel zonder eenige der nadeelen, welke daaraan bij de Hoogescholen hoogst waarschijnlijk zullen verbonden zijn, als minder-achting van hunne mede-studenten, strijd om préséances in leerzalen en op vergaderingen, enz., in het kort, botsing in woorden en daden.

Dit een en ander zal ten gevolg hebben, dat de reeds niet groote lust, tot dezen stand, zoo bij de jongelingen zelve, als bij hunne betrekkingen, nog verminderen zal. Zoo als wij begonnen te zeggen, er zullen zich misschien eerst evenveel aanbieden als thans, maar dit zal niet volhouden; zij zullen ook op den duur niet aanblijven; de wel opgevoeden en talentvollen zullen zich aan de dienst onttrekken en men zal blijven zitten met de Dii minorum gentium, met de minder begaafden. Toch wel niet in het voordeel van den Staat, of in het belang van den Nederlandschen soldaat, voor wiens heil immers al deze voorslagen werden gedaan!

b.) Men behoeft niet te duchten, dat bij de voorgestelde opleiding, de « geschiktheid voor de dienst » van deze jongelingen in de waagschaal zal worden gesteld.

Daartoe heeft men eenvoudig de vrijheid der « student-kweekelingen » zoo veel noodig te beperken. Daartoe zouden zij gecaserneerd kunnen worden, en in elk geval de uniform moeten blijven dragen. Hun tijd zou op vasten voet kunnen worden geregeld door surveillerende Officieren

---

1) Wij moeten ten deze verschillen van het gevoelen van den H. E. M. Hr. WINTGENS: dat het voldoende zou zijn « *dezelfde* » toelagen te blijven verleenen, en achten het ten eenenmale onraadzaam, om aan dat van den H. E. M. Hr. WESTERHOFF het oor te leenen, wanneer ZEd. van meening is, dat men de toelagen zou kunnen laten « *vervallen.* » Er is daar in de laatste jaren eens eene proef van genomen, en onmiddellijk werd het getal aspiranten van dat jaar tot op omstreeks $1/5$ de van het gewone aantal gereduceerd.

van gezondheid. Deze zouden de gevorderde appèls moeten houden. Deze moesten tusschentijds de kweekelingen disciplinaire examina afnemen. Bij het begaan van ongeregeldheden zou men hen kunnen straffen, bijv. door het inhouden der toelagen. Bij dit alles zou men hen de hospitaaldienst kunnen laten waarnemen, op "gelijke wijze" als thans geschiedt [1]).

Over de hoofd-stelling later; hier een woord over de middelen. Het *caserneren* zou kunnen geschieden. Het voorbeeld der Militaire Akademie is daar. Maar uit welke fondsen zal de oprigting der kaserne worden voldaan? Uit die der Akademie misschien. Bij het Ministerie van Oorlog toch valt daarop niet te rekenen. Ook in het voorondersteld belang der tegenwoordige school is daarvan reeds meer dan eens sprake geweest, maar men vond zwarigheden in de uitvoering van dit, even als van andere plannen tot uitbreiding in het gebouw der school. Zal thans de regte tijd zijn aangebroken, om daarop terug te komen, in dezen tijd van bezuiniging op zoo vele aangelegenheden van den Staat?

Het gestadig *surveilleren*, het houden der *appèls* [1]), enz. thans reeds zoo uiterst vermoeijend, wie zal er zonder dwang of groot voordeel toe worden gevonden? De Hoogleeraren zelve toch wel niet. Officieren van het leger dan, met het noodige aantal onderofficieren en manschappen. Doch te regt zou de vrije studenten-geest daarmede eerlang in openbaren oorlog geraken, en dit systheem zou niet dan met kracht van bajonetten te handhaven zijn, althans zoo lang datgeen

---

1) *Advies der Gen. Staats-Commissie*, blz. 13. Redevoering van de H. H. GOLSTEIN en WINTGENS, Bijblad tot de *Staats-Courant*, vel 106 blz. 391 en vel 107. *Geneeskundige Courant* van 19 Januarij 1851.

2) In de gedane voorslagen wordt gesproken van een « dagelijksch » appèl. Daar dit tot niets zou kunnen leiden, meenen wij dit punt niet naar de letter maar naar den geest te moeten beantwoorden; wij vatten het op in den zin, waarin het appèl houden, zal het iets baten voor geregelde tijds-verdeeling, enz. zou *moeten* geschieden.

aan onze Universiteiten nog niet is ingevoerd, waarop men in Oostenrijk onder den naam van „militaire dwangstudiën" schijnt bedacht te zijn. De zaak is zeer natuurlijk; 't zullen de eigene Officieren der élèves moeten zijn, de Officieren van gezondheid. Vooreerst vragen wij, hoe velen zullen er daarvoor moeten beschikbaar zijn? In plaats van de tegenwoordige twee, minstens vijf of zes, één voor ieder studie-jaar, dewijl hunne collèges uiteen loopen en het, wegens den tijd, ondoenlijk is, om het appèl telkens op het hospitaal te laten houden. Ten tweede vragen wij, wáár zullen ze dit dan houden. Op de collegiezalen der studenten. Maar wie zal daar zijne eigene woorden verstaan, te midden van de telkens binnenstormende „vrije" jeugd, wier sympathie zoo wel als mogelijke antipathie voor de „student-kweekelingen" hier telkens zal trachten het handhaven der orde te verbreken. Ten derde, de verdere surveillance daarbij gevoegd, welke mannen van karakter zullen zich die, dan nog meer dan thans onaangename betrekking willen of kunnen laten welgevallen. Zij zullen zich daaraan onttrekken tot iederen prijs, en die haar aanvaarden, zullen wel spoedig eindigen met te surveilleren in naam, waaruit meer nadeel dan nut zou worden geboren.

En nu de geprojecteerde *disciplinaire examina*. Daartoe zullen toch de Hoogleeraren hunnen kostbaren tijd, steeds gratis, niet zeer geregeld beschikbaar houden. De surveillanten dan; die zijn er voor. Doch zullen zij dit vermogen en zich in staat gevoelen, om alle de specialiteiten der Hooggeleerden goed te overzien. Men zou dan voor ieder studie-vak wel een' afzonderlijken Officier-examinator mogen aankweeken, wilde deze zich niet op het moeijelijke en ondankbare standpunt geplaatst zien, van niet te weten, of er goed geantwoord werd, dan onjuist. Ook deze bij-post zou uiterst geschikt zijn, om nog moeijelijker de noodige surveillanten te doen vinden.

Het straffen door *inhouding der toelagen*, zou dit hier aanwendbaar zijn? Men begint met die gelden bepaald noodzakelijk

te achten, om het hoog benoodigde getal aspiranten voor dezen stand te winnen. Men schrijft deze eene bepaalde, meer kostbare levenswijze voor. En nu zou men een aangegaan contract gaan breken, en zelf tot het maken van schulden nopen, vooral bij herhaling eener dusdanige straf, die bovendien de kansen van *demissie nog zal vergrooten.*

Eindelijk, het gelijktijdig waarnemen van *de hospitaal-dienst* door de „student-kweekelingen"; hoever zal dit uitvoerbaar zijn? — Niet verre. Vooreerst moet men niet gelooven, dat aan de eischen, die aan de hospitaal-dienst moeten worden gesteld, naar behooren zou zijn voldaan, wanneer men hen des morgens en des middags een half uur in het hospitaal verzamelde en op de zalen liet rondwandelen. Deze dienst, „zoo als zij thans geschiedt" en moet geschieden tot eene langzame, maar zekere vorming, is geene dienst van een enkel uur. Zij duurt den geheelen dag. Daar moet meer gedaan en geleerd worden, dan men oppervlakkig zou meenen, zoo als wij in het tweede gedeelte van ons Betoog zullen aanwijzen. — Ten andere, gesteld, dat het morgen- en middag-uur voldoende ware, zou het gevonden worden op denzelfden tijd voor alle studie-jaren, die alle verschillende collèges moeten houden. Of zouden die uren niet ineen loopen met die der lessen aan de Hoogeschool; zouden zij er althans niet aan moeten grenzen? Zullen de kweekelingen alzoo, zoo hier als daar, kunnen zijn op den bepaalden tijd; zal daardoor niet een geregeld pretext voor het te laat komen worden gegeven? Zullen hierdoor de voorgeslagene appèls, zoo hier als daar, niet nog onmogelijker worden gemaakt? — Ten derde, *hoe* zal die dienst er gedaan worden; waar is de waarborg, dat hetgeen zij er zullen uitvoeren, naar den eisch plaats zal grijpen? De geregelde zorgen voor zieken, die men thans aan wèl gedisciplineerde élèves, ten opzigte van distributie van geneesmiddelen, van voeding, van het verbinden, enz., in hun belang, voor een deel kan overlaten, mogen die

ook in handen worden gesteld van anders opgevoede, minder, zoo niet geheel ongedisciplineerde jongelieden? Men zal al weder van surveillance gewagen, doch er kan toch wel geen korps surveillanten worden aangesteld, om hen op den voet te volgen op al de zalen.

Uit deze beschouwingen blijkt, natuurlijk ook slechts a priori, het onvoldoende der voorgeslagene *middelen*, waardoor men dezelfde geschiktheid voor de dienst wil behouden bij eene geheel veranderde opleiding. Dit blijft voor als nog „un problème à résoudre„. Men vindt het wel niet opgelost, maar toch doorgehakt in het volgende argument.

c). *Die disciplinaire opleiding is onnoodig; het kennen dier eigenaardigheden van de dienst is overtollig.*

Zelfs geheel civiel opgevoede Officieren van gezondheid aan de Hoogescholen zullen zich immers even goed aan de militaire tucht gaan onderwerpen, als zij, die men aan de Kweekschool vormt. Deze is in elk geval spoedig aan te leeren. Daartoe bestaat later gelegenheid genoeg in de hospitaal-, garnizoen-, en veld-dienst.

Die «disciplinische bijzaken» aan de Kweekschool zijn ook vrij ondoelmatig en beteekenen al zeer weinig. Zij bestaan toch «hoofdzakelijk» in het twee aan twee marcheren, in het schermen met geweren met bajonetten, en in het gedwongen studeren en op de kamers zitten.

Ten slotte mag er in een wetenschappelijk vak eigentlijk geene discipline bestaan, daar men zijne overtuiging nimmer aan de tucht ten offer mag brengen [1]).

Omtrent dit gewigtige onderwerp is zoo veel in het midden te brengen, dat wij, door den rijkdom der stoffe, verpligt zijn ons slechts tot algemeene wenken te bepalen.

---

1) Redevoeringen van de H. E. M. H. H. WINTGENS en WESTERHOFF, Bijblad tot de *Staats-Courant*, vel 106, blz. 391 en 392; en *Advies* der Geneesk. *Staats-Commissie*.

Dienst- en krijgstucht, — de onwetende noemt ze „des gros mots", de vrijheids-rigting van den tijdgeest zoekt ze te verdringen, de gelijkheids-drift der eeuw tracht onophoudelijk haren invloed te verlammen. De goede burger, de ware militair, zij, die orde en wet liefhebben, zijn van hare practische beteekenis en diepen levens-zin doordrongen. Het gezond verstand, de vooruitgang van licht en beschaving, hebben toch reeds lang wat er ultra in die woorden mogt gelegen zijn, aanmerkelijk gewijzigd en verzacht.

Dienst- en krijgstucht leeren zich *niet* „zoo spoedig" aan. De opleiding tot het erkennen van haar belang behoort in het algemeen van der jeugd af te geschieden. Daardoor vormt zich van lieverlede het militaire *karakter*, dat karakter van zelfbeheersching en zelfopoffering, dat eigen wil en lust met eenen zekeren graad van onverschilligheid doet verzaken, dat het egoïstisch beginsel in den mensch onderdrukt. Er behoort aanhoudende zelfverloochening toe, om steeds gereed te staan tot de moeijelijke, maar groote taak, het *dienen* van anderen [1]). En ook deze deugd wordt, als zoo vele andere, niet zonder langdurigen strijd tegen onze „ik-heid" verkregen. De ware krijgsman vraagt niet, waarom moet *ik* juist storm loopen, maar hij gaat sneuvelen op de bres. De ware militaire arts vraagt niet, waarom moet *ik* juist op dien gevaarlijken post, welke even *goed door een ander kon worden betrokken*. De ondergeschikte krijgsmakkers van den onsterfelijken LARREY, die de pest-huizen van Egypte moesten braveren, zij „raisonneerden" niet; zij

---

1) « Il y a de vertu dans le mot, par lequel le langage populaire caractérise, avec une énergique simplicité, la vie militaire: *Servir*! Oui, servir, non des intérêts transitoires, non des caprices de partis, non des petites passions, mais servir *l'intérêt* permanent *de la société*, servir l'orde politique et l'ordre moral; là est leur grandeur! » CH. DE MUZADE, *Revue des deux mondes*, n°. 3, 1851, p. 473.

betrokken den hun aangewezen post van eer, zij gingen er, de een na den ander, den wissen dood te gemoet 1).

Om hiertoe op last van *anderen*, uit militair pligts-gevoel van gehoorzaamheid, te geraken, en niet, zoo als de civiele geneesheer, meer uit *vrijen* wil, daartoe behoort de grootste mate van zelfverloochening, waarvoor de mensch vatbaar is. Bij hem daartoe reeds van jongs af aan die vatbaarheid te ontwikkelen, ook dit behoort tot de opvoedings-taak van hen, die militaire geneeskundigen vormen. Deze moeten nog in andere opzigten ondergeschiktheid leeren, — leeren te gehoorzamen. Slechts hij toch, die daarmede is aangevangen, verkrijgt later den ook voor den Officier van gezondheid in tallooze opzigten zoo noodigen geest van te kunnen bevelen. Hij, die gewoon is de hem gegevene orders goed op te volgen, hij leert die ook het best aan anderen geven. En hiermede in verband staat de juiste inachtneming zijner tijds-verdeeling, zoo te regt voor alle rangen gewaardeerd, als volstrekt vereischte van den goeden militair. Geest van orde in alles, niet slechts in tijd, maar ook in kleeding, in instrumenten, in woonplaats, in geldelijk beheer. Zuinigheid, niet alleen voor zich zelven, doch niet minder voor den Staat, ook deze moet vroegtijdig worden aangekweekt, ook hare beteekenis voor beiden moet van der jeugd af worden geëerbiedigd. Men moet zich gewennen aan opzigt, gewennen aan toezigt. In den lastigen, doch noodzakelijken contrôle-geest

---

1) Vele zijn de voorbeelden van moedige pligtsbetrachting, die LARREY ons in zijne *Mémoires et campagnes* heeft nagelaten. Aandoenlijk vooral is hetgeen men bij hem leest, Tom. I, p. 375, over den chirurgijn-majoor MASCLET, aan wien de zorg voor de pest-zieken te *Alexandrie* was opgedragen; «Il finit par en être frappé lui-même, après avoir vu mourir successivement *tous* ses jeunes camarades, jusqu'à son élève chéri, M. NIËL, qui avait contracté la peste pour la deuxième fois.» — «Digne compagnon», zoo eindigt LARREY, en wij zeggen het hem na: «reçois ici, avec tes élèves, le tribut de mes éternels regrets!» — Zie verder over de militaire gevaren, waaraan de Off. v. gez. zich bovendien moet blootstellen, het 2de *Gedeelte*.

van elk openbaar beheer leert men zich alzoo spelende schikken. Het geven van verantwoording, het maken van rapporten, het wordt tot routine, dit te verrigten, en zoo wordt men tijdig gewoon, dit ook van anderen te eischen, tot welzijn van 's Lands dienst. Zóó leert men tijdig, dat het niet „goed" is, maar „slecht" om riemen te snijden van 's anderen leêr.

Dat het aanleeren van dienst en discipline eene zoo weinig beteekenende zaak *niet* is, zal hierdoor reeds iets helderder zijn uitgekomen. In dien geest nu worden „die bijzaken" gehandhaafd aan de Kweekschool, en komen wij daarop later terug. De middelen, daartoe leidende, zijn veelzijdig en voorzeker meermalen onbegrijpelijk, zelfs ondoelmatig of belagchelijk in de oogen van het groote publiek. Dit komt ons volstrekt niet onwaarschijnlijk voor. Men moet eene zaak van beheer bij ondervinding kennen en van nabij, om over sommige hard en vreemd schijnende maatregelen met grond te kunnen oordeelen. Op enkele van die maatregelen, waarop hier hoofdzakelijk en uit de hoogte, met spot zelfs, wordt gewezen, lang te blijven stilstaan, zou reeds daarom alleen dwaasheid zijn, omdat zij uit de verte en met blijkbare niet-kennis zijn beoordeeld. Wat echter het *schermen* betreft, niet met bajonetten, maar met floretten, dit behoort niet alleen, even als het dansen, tot eene goede opvoeding van Officieren, maar moet ook aangemerkt worden als eene gymnastische oefening, nuttig tot geestuitspanning der studerende jeugd. In den zelfden zin moet het *exerceren* worden beschouwd. Dit heeft ook nog dit voordeel, dat het, bij het geregeld *marcheren* [1]), kan medewerken tot eene goede houding, iets, dat reeds om het daaraan verbonden respect voor een militair voorkomen bij den soldaat, —

---

1) Alleen tot teregtwijzing van eene foutieve opgaaf, blz, 34, diene: dat de élèves sedert eenigen tijd niet meer, « twee aan twee » marcheren, maar met vieren; en waarlijk, zonder mantels gaande, maken zij dan geen slecht figuur.

onder wien de toekomende Officier van gezondheid moet gaan leven, — niet geheel zonder invloed is, zoo als nog nader zal blijken. Daarenboven wordt men hierdoor in staat gesteld, om het hoofdwapen van het leger van nabij te leeren kennen, en beter zelfstandig te beoordeelen, welke ligchamelijke vereischten aan het geschikte handteren daarvan moeten beantwoorden, en welke ligchaamsgebreken zulks geheel of ten deele beletten.

En nu, de discipline in de *wetenschap*. Het „zitten op de kamers" en het „gedwongen studeren." — Daar ligt misschien eenige waarheid in dit verwijt, en velen onzer zijn van de deugdelijkheid in het te streng doorvoerèn van dezen maatregel niet even zeer doordrongen. Het is *hier* echter de plaats niet, om dit te bespreken; alleen doen wij opmerken, dat ook hier eene goede zijde kan worden gevonden, daar, binnen zekere grenzen bepaald, alleen door eenen dergelijken maatregel de mogelijkheid wordt gegeven, om aan eene overeenkomst van opleiding, die voor een bepaald getal jaren, zoo door den Staat als door de betrekkingen der élèves, is aangegaan, in het bepaalde tijds-bestek, met eenige kans van zekerheid en te beter te kunnen voldoen.

Ten slotte, de ondergeschiktheid in de *uitoefening* der kunst. Men heeft dáár vooral het bestaan van alle discipline ten eenenmale ontkend. Wij zullen daarover hier geene breede deur tot discussie openzetteñ. Zoo ligt kon hier ultra-vrijheid van opvatting in blakenden tweestrijd geraken met ultra-dwang. Men heeft hier gevreesd, dat de overtuiging der Officieren van gezondheid aan de tucht zou moeten worden ten offer gebragt. — Zulke offers worden onder geneeskundigen voorzeker niet ligt geeischt. De gezaghebbende Officier van gezondheid, zoo wel als de onder zijn opzigt dienstdoende, beiden hebben immers één object, — den zieken soldaat; ééne bedoeling, — zijne genezing. In den regel heeft de subalterne daarbij niet anders

te doen, dan de orders hem gegeven, uit te voeren, in het aanwenden der *voorgeschrevene middelen. In den regel volbrengt* hij dit zonder eenige bedenking, als strookende met de regelen der kunst, zóó als ook hij die heeft geleerd. Gesteld nu, dat dit het geval eens niet ware, dat hij in twijfel verkeerde, of wel de juiste middelen werden gebezigd. Zou hij niet mogen vragen, niet mogen spreken, zou hij in den regel niet met *graagte worden aangehoord, en wanneer zijne bedenking* juist, zijn twijfel op reden was gegrond, zal dan zijne opmerking niet in dank worden aangenomen? Gesteld zelfs het tegendeel, dat hij niet slechts twijfelde, maar de overtuiging daarvan *meende* te bezitten, en dat hij niet werd gehoord, dan moet ieder verstandig mensch, naar het gewigt der omstandigheden, *zijn begrip van discipline in overeenstemming weten te* brengen met de inspraak van zijn geweten. Tot aller geruststelling meenen wij echter wel te kunnen getuigen, dat ook de militaire practijk in der minne geschiedt [1]), dat, bij twijfel, bij wijze van consult, door de ouderen en wijzeren wordt beslist, en dat zulke vooronderstelde uitersten nagenoeg nimmer in de wezentlijkheid voorkomen [2]).

En uit de stelling van zulke uitersten zal toch wel in elk geval het algemeene besluit niet worden getrokken, dat een zekere graad van discipline ook in de uitoefening der militaire geneeskunst niet zou mogen bestaan. Waartoe dan Officieren

---

1) Dat zelfs de *Reglementaire* voorschriften ten deze mild genoeg zijn, mag onder anderen worden opgemaakt, uit hetgeen ten opzigte der vétérinaire dienst is voorgeschreven, dat namelijk de eerstaanwezende Officieren van gezondheid, omtrent de wetenschappelijke uitoefening dezer dienst, zich slechts tot *raadgevingen* mogen bepalen.

2) Ook Z. E. de Minister van Oorlog in Belgie getuigde dit voor het Belgische leger. «*Depuis que l'armée exsiste, il ne s'est pas présenté une seule circonstance, où il y ait eu un tel* dissentiment, etc.» *Réorganisation du serv. san. Belge*, p. 67.

van gezondheid van verschillende rangen? Waartoe dan aides, wanneer ieder chirurgijn-majoor eerst rekenschap moest geven aan zijnen helper van iedere operatie, die hij ondernam; waartoe sous-aides, wanneer die, bij elke hirudo, bij elke cucurbita, die men hen verzocht te zetten, verantwoording moest worden gegeven. De rangen, tot orde ingesteld, zouden alsdan veeleer tot wanorde leiden. Men kan zich hier de zaak eenvoudig voorstellen, zoo als zij ook bij de civiele geneeskundigen plaats grijpt. Soms toch verrigt de chirurg iets voor den medicus, soms schrijft de medicus iets voor op raad van den professor, wat niet altijd zoo geheel overeenkomt met aller eigene zienswijzen. Maar zij doen het, zoolang het „meester boven meester" ook in de maatschappij blijft gelden. Verschil van inzigten zullen voor het overige tusschen de medici, even als tusschen de theologen, regtsgeleerden, diplomaten, nog wel langen tijd blijven bestaan. Eerst wanneer die uit de natuur van den mensch zijn verwijderd, verge men de uiterste overeenstemming ook tusschen de militaire artsen.

Na het behandelen dezer onderdeelen, blijft nu nog over het beantwoorden der vraag in haar geheel: *of, uit een maatschappelijk gezigtspunt, de opleiding van Officieren van gezondheid aan eene Hoogeschool hunne geschiktheid voor de dienst niet zal verminderen*, (zie terug, blz. 30).

Op grond van het voorafgegane moeten wij haar bepaald ontkennen. Wij zijn eenstemmig van oordeel, dat het geschiktste middel, om personen te vormen tot eenen bepaalden stand, is hen op te leiden in en door dien stand, niet daar buiten. „Om een goed Officier van gezondheid te zijn, moet men *militairement* zijn opgevoed. Men is nog geen Officier van gezondheid, wanneer men arts is en de uniform draagt. In de jaren 1830 en 1831 hebben wij zulks meermalen onder-

vonden [1])". Men heeft zich toen verpligt gezien [2]), een aantal civiele geneeskundigen tijdelijk in dienst te nemen, welke grootendeels de waarheid van deze uitspraak hebben bevestigd. Voor hen geldt hetzelfde, wat omtrent de schutter-officieren *in tijden van oorlog, met alle erkentelijkheid voor de* door beiden bewezene diensten, mag worden gezegd, dat zij hoogst nuttig werkzaam kunnen zijn, in verband met eene vaste kern, met de staande armee, doch dat men deze door hen niet zal kunnen vervangen. Burgers, die zonder vroegere militaire vorming in dienst treden als Officier, civiele geneeskundigen, die terstond als militaire artsen moeten optreden, zij zullen beiden wel is waar eindelijk in dienst leeren dienen, doch niet dan na fout op fout te hebben begaan, en niet dan na *dagelijksche teregtwijzing of* herhaalde straf [3]).

Wij hebben gesproken van de verschillende attributen van het militaire *karakter*. Men bedenke, dat het karakter zich reeds heeft gevormd op een' zekeren leeftijd. Op den leeftijd, dien men bij hen, welke in de genees- en heelkunde zijn gepromoveerd, ontmoet, bij mannen van 25 à 26jarigen leeftijd,

---

1) J. F. Kerst, *Handleiding der bijzondere natuurkunde van den zieken mensch*, Deel II, blz. 113.

2) Wij zeggen «*verpligt*» gezien; en in dit enkele woord ligt de geheele réfutatie van een der aangevoerde argumenten, «dat namelijk, de militaire discipline *geen* vereischte schijnt te zijn voor onze *overzeesche* bezittingen», *omdat* daartoe nog onlangs civiele geneeskundigen werden opgeroepen; de Hr. Westerhoff, Bijbl. *St. Cour.* vel 106, blz. 392. — Toen, even als bij uitzondering *thans, heeft de nood geleerd te bidden.* Het geschiedt volstrekt niet bij verkiezing. Het is alleen een tijdelijk gevolg daarvan, dat de school, hoewel steeds in langzame uitbreiding verkeerende, voor het oogenblik nog niet geheel en al aan de behoefte van personeel voor de verschillende Ministeriën kan voldoen, uit hoofde er zich nog altijd geen geheel voldoend getal van *bekwame* aspirant-élèves aanbiedt. Zie het 2de *Gedeelte*.

3) Met Dr. Richter, libr. cit.: S. 52, zijn wij het omtrent dit punt volkomen eens, en ieder zaakkundige zal deze uitspraak moeten bevestigen.

zal de noodige geschiktheid tot die vorming reeds voor een groot deel verloren zijn gegaan.

Wij hebben gewaagd van de verschillende *eigenschappen van* personen, bestemd tot den militairen stand. Worden die zoo algemeen bij de civiele geneeskundigen aangetroffen? Zijn zij zoo groote voorstanders van dienst, tucht, verantwoording, contrôle, officiële rapporten? Behooren zij in den regel tot de zorgvuldige financiers? Het is te zeer bekend, hoe velen hunner zelfs het boekhouden voor hun zelven tot kwellende last is. En met welk een gegrond vooruitzigt op goed gevolg zal men dan hen met het opzigt over anderen, met een administratief toezigt voor den Staat mogen belasten?

Wij hebben gehandeld over de *mogelijkheid* eener disciplinaire opleiding aan de school. Wij doen hier opmerken, dat men daar ook eene goede gelegenheid verkrijgt tot trapswijze overgang. Bij ieder studie-jaar kan de knellende teugel der surveillance iets losser worden gelaten, zoodat ieder jaar eenig voorregt krijgt boven het andere. Aldus voorbereid, wordt de élève Officier en daarmede ontheven van een' nog altijd drukkenden band. Hij voelt zich gelukkig in zijne nieuwe, voor hem betrekkelijk vrije positie. Hoe nu de civiele geneeskundige, die in dienst treedt? Aan de ruimste vrijheid gewoon, wordt hem dezelfde betrekking tot een des te kwellender last, hoe minder hij aan opzigt was onderworpen. Wie van hun beiden zal met meer lust en ijver zijne dienst-pligten gaan vervullen?

Sommigen onder hen, wier gevoelen wij bestreden, hebben dit een en ander met ons gevoeld, en dus eene *combinatie* voorgeslagen van eene „vrije" opleiding aan eene Universiteit met eene „militaire" vorming aan een Hospitaal.

Het bezwaar in de uitvoering werd reeds aangewezen; thans nog een woord over hare gevolgen. De mensch is, vooral in jeudigen leeftijd, zoo vatbaar voor allerlei indrukken en zoo tot nabootsing geneigd, dat aan de kracht van het voorbeeld hier

naauwelijks verder behoeft te worden herinnerd. Zal het dan wel zonder nadeeligen invloed blijven, om jongelieden, die voor eene militaire betrekking bestemd zijn, voortdurend in aanraking te laten verkeer'en met de voorbeelden der uiterste studenten-vrijheid. Dagelijks hen te doen omgaan met personen, die uit den aard van hunne positie, al wat naar „dienst".zweemt, minachten. Die bij hunne veeltijds vrije keuze der Hoogeschool en dus der Hoogleeraren, gewoon zijn „hautement" en luide te oordeelen over hunne meerderen, — of liever, die ongaarne meerderen erkennen, maar eigentlijk zichzelven als de matadors beschouwen. Die van ondergeschiktheid, orde, tijd, regel, maat, slechts de namen willen kennen. Die in het algemeen een vrij moeijelijk te besturen *genus* uitmaken, een genus, waarvan de *species* „medicus" niet het gemakkelijkst verdient te worden genoemd. Evenzeer als wij bevroeden, dat op hun standpunt daarin zoo veel laakbaars niet gelegen is, dat daaraan zelfs een krachtig bewustzijn van eigenwaarde en van onafhankelijkheid ten gronde kan liggen, even zoo zal ieder zaakkundige met ons inzien, dat deze beginselen niet zullen mogen worden overgenomen, of door de kracht van het voorbeeld, in het karakter worden gelegd van jongelieden, die als Officier moeten gaan leven.

Men zou ons kunnen tegenwerpen, dat eenige der thans dienende, en ook gedoctoreerde, Officieren van gezondheid een bewijs hebben opgeleverd, dat hierin geen gevaar is gelegen. Doch men zou vergeten, dat daartoe verscheidene hebben behoord, die deze combinatie verkozen uit eigene lust tot wetenschap, uit vrije overtuiging, en dat zij daartoe niet werden gedwongen „par force majeure." Het waren vrijwilligers, en wat voor vrijwilligers geldt, is niet in allen deele voor lotelingen waar. Ook werden zij meerendeels opgeleid onder een régime, waarbij hun verblijf aan de school altijd hoofdzaak bleef, hun verkeer aan de akademie, eene vergunning, eene bijzaak was. Die toestand, welken men nu wil omkeeren, was toen geen alge-

meene, doch slechts een exceptionele voor sommige kweekelingen. Daarenboven is het ook werkelijk bij enkele van die weinige niet onduidelijk gebleken, dat zij, juist door het overschatten van hunne akademische opleiding, hebben voorbijgezien, *wat* zij aan de militaire geneeskunde waren verpligt, bij andere, dat zij daardoor minder geschikt zijn geworden, om te gehoorzamen aan hunne chefs; bij sommige, dat zij zich misplaatst, ontevreden, ongelukkig gevoelden in hunnen gedwongenen toestand.

Om bovenstaande redenen beschouwen wij het denkbeeld eener vrije universitaire opleiding, in verband met eene, als *appendix* toegevoegde, militaire opvoeding aan een hospitaal, als eene schoone voorstelling, maar als eene onvruchtbare, voor verwezentlijking onvatbare anomalie. De pogingen tot eene dusdanige combinatie zouden slechts leiden tot het voortbrengen van half geschikte Officieren van gezondheid, of aan de eene, of aan de andere zijde mislukt. De zedelijke invloed der militaire geneeskundige chefs, die nu alleen hunne tucht- en niet tevens hunne leer-meesters zouden zijn, zou geheel verlamd worden. Allerlei onaangename gevolgen, tweespalt en botsingen tusschen de civiele en militaire autoriteiten der student-kweekelingen zouden op den duur gewis niet te vermijden zijn, uit gebrek aan harmonische zamenwerking bij al de betrokkene partijen. De leerlingen zouden spoedig ontwaren, hoe moeijelijk het valt, om twee meesters gelijkelijk te dienen naar hunnen zin. De leeraren zouden het weldra ondervinden, hoe moeijelijk het vaartuig te sturen is, waaraan twee roeren voor één worden gevonden.

II. WETENSCHAPPELIJKE BESCHOUWING.

1°.) *Men is van oordeel, dat de bijzondere opleiding aan de Kweekschool nadeelig is voor de wetenschap.*

De gronden, die van verschillende zijden, nu eens in meer zachte bewoordingen, dan weder in meer apodictische inkleeding, voor deze harde uitspraak werden aangegeven, vereischen eene geleidelijke uiteenzetting, waartoe wij die in drie rubrieken zullen verdeelen. Men heeft gezegd:

a.) *Die opleidings-wijze aan deze en andere speciale scholen wordt door de wetenschap gewraakt. Zij heeft te lang reeds aan de wetenschappelijke ontwikkeling van een groot deel der geneeskundigen in den weg gestaan* [1]).

Deze stellingen hangen regtstreeks zamen met hetgeen blz. 16, over het bestaan van verschillende standen in de genees*kunst* is gezegd. Men wil geene verschillende graden in de wetenschap, evenmin als verschil van standen in de kunst. Wij zullen over dit gewigtig vraagstuk hier niet oordeelen, doch alleen te kennen geven, dat bij ons volstrekt de overtuiging niet bestaat, dat de geneeskundige wetenschap alleen aan Hoogescholen kan worden beoefend of verkregen. De wetenschap is voor allen, die haar van harte zoeken, gelijkelijk bereikbaar; zij vraagt niet naar den naam eener school; zij maakt gebruik van elke gelegenheid; zij kan ook in nederigheid worden gediend. Zij wil niet alleen sommigen tooijen met de lauwerkroon der geleerdheid, maar zij siert ook gaarne velen

---

1) *Advies* der *Geneeskundige Staats-commissie*, blz. 11.

met den eikenkrans van nuttige kennis. In het algemeen mag dus gevraagd worden, of wel elke scheiding door haar moet worden gewraakt; in het bijzonder, of wel die scheiding in civiele en militaire geneeskundigen aan hare ontwikkeling ooit in den weg is getreden? — Afgezien van het voordeel, dat de laatste in alle Landen aan de vorderingen der heelkundige wetenschap heeft bewezen, is misschien juist in die scheiding een voortdurende prikkel tot heilzamen naijver gegeven. Naijver, niet in de practijk, maar op het wetenschappelijk terrein, emulatie-geest in goeden zin, mag evenzeer hier ten voordeele worden aangevoerd eener scheiding, als die om gelijke redenen voor het afzonderlijke bestaan van onze drie Hoogescholen werd bijgebragt. En valt dan de vergelijking zoo zeer ten nadeele uit der militaire school, dat hier van „wraken" mogt worden gewaagd? Het past *ons* niet parallellen te trekken, doch wij meenen, dat de militaire geneeskunde, vooral in de laatste jaren, ruimschoots haar deel aan de bevordering der wetenschap in ons Vaderland heeft toegebragt, verre van hare ontwikkeling te hebben benadeeld.

b.) De militaire geneeskundige mag in kennis en ervaring niet achter staan bij den burger-arts. Hij moet eveneens de doctorale waardigheid bezitten 1).

Met het *eerste* lid dezer stelling kunnen wij ons zeer wel vereenigen. Men bevlijtigt zich ten deze aan de Kweekschool, om niets te verzuimen, wat den toets der vergelijking niet zou kunnen doorstaan. Aan het opdoen van noodige *kennis* ontbreekt daar de gelegenheid niet, te meer, daar voor het onderwijs een voldoend getal van leeraren is beschikbaar gesteld. Wij zullen steeds trachten met de vorderingen der wetenschap

1) *Advies*, enz. bl. 11 en 13.

in ons Vaderland gelijken tred te houden. In het verkrijgen van de noodige *ervaring* staan de kweekelingen mede niet achter bij de studenten aan de Hoogeschool. Integendeel, zij zijn hun daarin naar algemeen getuigenis werkelijk vooruit. Daar, waar hier in beide opzigten iets mogt ontbreken, wordt aanhoudend wijziging en uitbreiding gemaakt of voorbereid. In beide opzigten wordt daar gedurig toezigt gehouden, hetgeen juist krachtens den aard der inrigting mogelijk is, terwijl aan de Hoogescholen de individuën zich dikwijls in de massa verliezen of onopgemerkt blijven. Men kan hier overdragtelijk wijzen op het spreekwoord, dat kleine fabrieken in de détails dikwijls beter werk leveren, dan de te groote. Omtrent de voor Officieren van gezondheid gevorderde *kennis* en *ervaring* geeft toch de opleiding der civiele geneeskundigen, blijkens de ondervinding, geen voldoenden waarborg. De qualiteit althans van hen, die zich voor de dienst aanbieden, laat dikwijls veel te wenschen over, zoo als bij het bespreken der examina, blz. 64, nader zal worden aangetoond. Vele hunner, welke dezen stap ondernemen, zijn òf te jong en onervaren, waardoor zij in de burger-practijk nog geen voldoend bestaan kunnen vinden, òf soms van mindere talenten, òf wel van eene minder goede conduite, waardoor het vorderen in kennis en ervaring gelijkelijk wordt benadeeld.

In elk geval is het ons oordeel, dat zij, die de doctorale waardigheid niet bezitten, *daarom* nog geenszins „achterstaan" bij hen, welke daarmede vereerd zijn, voornamelijk niet in zoo verre het er op aan komt, en dit is hier de levens-vraag, om den Staat als Officier van gezondheid te dienen.

Het *tweede* lid der bovenstaande stelling kunnen wij niet geheel beamen. Het komt ons voor, dat het geven van de „doctorale waardigheid" aan de subalterne Officieren van gezondheid, als algemeene maatregel, zijne groote zwarigheden hebben zou, ja, dat daarbij de geregelde uitoefening der dienst ligtelijk schade lijden zou. Men wordt daardoor somtijds te ijdel,

om kleinere dienstpligten met lust te vervullen. Men gehoorzaamt meer schoorvoetende, vooral aan niet gedoctoreerde, en daarom dikwijls niet minder hoog verdienstelijke, superieuren. Anderen worden wat men noemt „pruttelaars" tegen de dienst, hebben altijd aanmerkingen, weten alles beter, gevoelen zich ontevreden en miskend in hunne schijnbaar geringe betrekking. Bovendien zij steunen te veel op hun akademisch radicaal en zijn daardoor veel ligter voorbeschikt, om juist op meer ervarenen leeftijd de dienst te verlaten, vooral bij overplaatsingen, berispingen, zware diensten, enz.

c.) De studie aan onze school is niet genoeg op ruime schaal. Zij is niet vrij genoeg, daar de lessen er verpligtend zijn gemaakt. Het onderwijs is er éénzijdig. Het bevat slechts die vakken, waarvan de kennis noodzakelijk is. Aldus ontstaat ligtelijk eene afscheiding tusschen de natuurkundige en de eigentlijke geneeskundige wetenschappen. De noodige ondervinding kan men er ook niet opdoen. De zieken-zalen kunnen er niet genoeg lijders bevatten. Onderwijs in vrouwen- en kinderen-ziekten wordt er niet gegeven. Men kan er niet „alle" soorten van krankheden zien, onder anderen geene ziels-ziekten, zooals aan de Hoogeschool; enz. 1).

Omtrent de al of niet bestaande waarborgen van deugdelijk onderwijs aan de School hebben wij vroeger reeds gelegenheid gevonden eenige algemeene ophelderingen te geven, zie blz. 18 en volgg. Hier nog enkele inlichtingen in bijzonderheden.

aa.) De éénzijdigheid. — Tot éénig antwoord op de eerste der ten deze gedane insinuatiën strekke eene korte mededeeling van onze „Series lectionum":

1) *Advies*, enz, blz. 14. — *Geneesk. Courant*, 19 Januarij 1851. — Redevoering van den Heer VAN GOLSTEIN, Bijblad tot de *Staats-Courant*, vel 107, Zitting van 19 December 1850.

1ste *Studiejaar.* Natuurkunde. — Scheikunde. — Plantenkunde. — Algemeene ontleedkunde. — Beschrijvende ontleedkunde. — Algemeene en bijzondere physiologie — Leer van het aanleggen der verbanden en van de wijze van aanwending der heelkundige werktuigen en toestellen.

2de *Studiejaar.* Leer om de gezondheid te behouden, met bijzondere toepassing op den krijgsmans- en zeemans-stand. — Algemeene ziektekunde. — Leer der geneesmiddelen met derzelver natuurlijke geschiedenis. — Algemeene therapie. — Voortzetting der beschrijvende ontleedkunde en der ontleedkundige oefeningen op het lijk.

3de *Studiejaar.* Artsenijbereidkunde en recepteerkunst. — Heelkunde. — Geneeskunde. — Bloedige kunstbewerkingen op het lijk — Voortzetting der beschrijvende ontleedkunde en der ontleedkundige oefeningen op het lijk.

4de *Studiejaar.* Heelkundige kliniek. — Geneeskundige kliniek. Beide met het opmaken van ziekte-geschiedenissen door de kweekelingen. — Ziektekundige ontleedkunde. — Vergiftleer. — Leer van de behandeling van schijndooden. — Leer van het stelselmatig onderzoek der manschappen, in verband met voorgewende en andere misleidings-ziekten. — Reglementen-leer voor de Land- en Zeemagt. — Voortzetting der geneeskunde, der beschrijvende ontleedkunde, en der ontleed- en heelkundige oefeningen op het lijk. —

Bij deze opgaaf mogen wij tot beter begrip der zaak, en uit hoofde van mogelijke gelijkstelling met analoge opgaven aan de Hoogescholen, niet verzwijgen, dat men zich daaraan niet alleen naar de letter houdt, maar dat de genoemde studievakken ook volkomen ten einde toe worden behandeld [1]).

---

1) Verdere inlichting omtrent het vraagpunt der veronderstelde *éénzijdigheid* en *onvolledigheid* van geneeskundig onderwijs aan speciale scholen, kan men onder anderen vinden in eene brochure van Dr. G. L. RIDDER, *Beantwoording der beschouwing van eenige voorstellen der Commissie tot herziening der geneeskundige wetten*, enz. Amsterdam, 1843.

bb.) De verpligte lessen. — Dit heeft misschien eene kwade, doch stellig ook eene goede zijde. Men moet beginnen met te stellen, dat de lessen in den regel goed zijn. Door het geregeld houden van zulke lessen krijgt de leerling een geheel overzigt van het studie-veld. Die nu eens een collège „dood" maakt, dan eens de collège-kamer gesloten vindt, dan weder voor eene week of vier à twaalf naar huis gaat, geniet dit voordeel niet. Veeltijds hoort hij slechts fragmenten uit de voorgedragene wetenschappen. Die slechts een getuigschrift behoeft, om in belangrijke leerstukken ervaren te worden geacht, heeft ze ook volstrekt niet noodig, verpligte collèges. Niet alzoo onze jongelieden. Wij zijn daarvoor verantwoordelijk gesteld, dat bij hen de gronden van kennis in hun geheel, en in eenen bepaalden tijd, zijn gelegd. De gewoonte wordt zoo ligt tot natuur. Welke gewoonte is wel verkieslijker, — die om herhaaldelijk de lessen te verzuimen, dan die om er door eenen band dagelijks toe te worden aangezet? Men bedenke, hoezeer het meerendeel der menschen van nature tot gemak is geneigd.

Ten slotte is zelfs het vrijzinnige *Advies* het in deze zaak met ons niet geheel oneens, dewijl ook daarin wordt voorgeslagen, de student-kweekelingen te onderwerpen aan „eene vaste regeling van hunnen tijd" en aan de „noodige beperking van hunne vrijheid," waarop voorzeker ook bij het geregeld collègehouden zou moeten worden gedacht [1]).

cc.) De onvolledigheid van het onderwijs. — Wij bekennen ronduit, dat er waarheid werd gesproken, en wij verheugen ons in die waarheid, dat er „in de Kweekschool niet *alle* soorten van krankheden te zien zijn" [2]). Waren die er te zien, het zou er gewis niet zijn uit te houden. Moesten die er te zien zijn voor goed onderwijs, ja, dan was het gebouw voorzeker te klein. Nu is het *ruim* genoeg; aan „plaats"

---

1) *Advies*, enz. blz. 13.

2) Bijblad tot de *Staats-Courant*, 107 de vel, blz. 395.

voor zieken ontbreekt het er althans niet. Er zijn daar ruim 500 kribben op een 15tal zalen, en dit getal zal toch wel aan de clinica onzer Hoogescholen niet worden overtroffen? Er moest veel uitgebreid en verbeterd worden aan de Hoogescholen, wanneer de kweekelingen ten deze bij den ruil winnen zouden[1]). Ofschoon de geringe sterkte van het Garnizoen oorzaak is, dat het mouvement van zieken, vooral in dezen gezonden tijd, niet aanmerkelijk is, bevinden zich toch als minimum steeds een 50tal zieken op de verschillende zalen voor koortsigen, gekwetsten, oogzieken, huidzieken en syphilitici; terwijl onder die met uitwendige gebreken vele hoogst leerzame gevallen voorkomen, dewijl reeds lang de instructie aan alle Eerstaanwezende Officieren is gegeven, om hunne transportabele patienten, die bijzonder geschikt zijn voor het klinisch onderwijs, van elders naar de Kweekschool te evacuëren. — Wat de opmerking omtrent het „niet zien van krankzinnigen" betreft, deze is in zoo verre onjuist, dat van tijd tot tijd al de krankzinnige militairen, welke van elders naar het gesticht hier ter stede (volgens Lands-contract met de directie) worden opgezonden, één of twee dagen voor hunne definitieve opname aldaar, aan de Kweekschool worden verpleegd, en dus door de élèves worden waargenomen, in verband met de theoretische lessen, die ook over psychopathiën aan de school worden gegeven. Wij wisten trouwens nog niet, dat voor de studenten der akademie alhier de gelegenheid openstond, om „in ziels-krankheden" *klinisch* te worden onderwezen; een onderwijs, dat trouwens met eigenaardige bezwaren zou hebben te strijden, en waarover de geleerden het nog niet geheel eens zijn [2]).

---

1) Vergelijk onder anderen de Redevoering van den Hoogleeraar B. F. SUERMAN, *de emendanda artis salutaris institutione academica*, etc. «Equidem non diffiteor, clinicis adminiculis in academiis nostris *multa* deësse.» En verder «Nosocomium, quod hic exstit, ex unanimi omnium sententia, *ineptissimum* est», etc. p. 12.

2) Vergelijk een opstel daarover, door FALRET medegedeeld in de *Gazette médicale de Paris*, 9 Novembre 1850.

Het eenige *ware* verwijt, dat in dit opzigt is gedaan, bepaalt zich tot de ziekten van „vrouwen en kinderen.” Doch ook in dit verwijt heeft men gedeeltelijk bezijden de waarheid gesproken. Immers, het is volstrekt onjuist, te beweren, „dat aan de school een *volslagen gemis* bestaat aan *onderwijs* in de Leer dier ziekten” [1]). Deze ziekten worden natuurlijk in het leerstuk der speciele pathologie behandeld, even als overal elders. Doch eene kliniek van „vrouwen,” dit gaat niet aan in een militair hospitaal; het zou intusschen dit voordeel hebben, dat daar dan weldra ook eene „kinderen”-kliniek zou kunnen worden geopend.

Geheel en al echter ontbreekt bij ons het practisch onderwijs in deze ziekten niet. Behalve dat doorgaans enkele regimentskinderen in behandeling zijn, vergezelt een der oudste kweekelingen geregeld den Officier van gezondheid, die met de z. g. *buiten*-dienst belast is, op zijne visites bij de vrouwen en kinderen van het administratief personeel (ziekenvaders, ziekenoppassers, poortier, tuinman en sommige andere geëmploijeerden), dat voor een groot gedeelte gehuwd is en tamelijk wel met kroost is gezegend. Door combinatie met de buitendienst van het garnizoen (vrouwen en kinderen der gehuwde onderofficieren en manschappen), zijn ten deze reeds pogingen in het werk gesteld, om dezelfde gelegenheid van deze zieken te zien, voor de kweekelingen van het vierde studiejaar uit te breiden, op gelijke wijze als zij, tot Officier bevorderd, daarin ook in andere garnizoenen al meer en meer onder gedurig toezigt worden geoefend.

2°.) *Aan de Kweekschool bestaat, ook uit het wetenschappelijke gezigtspunt, even als uit het maatschappelijke standpunt, (blz. 24), geene behoefte.*

---

1) *Geneeskundige Courant*, 19 Januarij 1851. *Ingezonden opstel.*

Ook voor deze uitspraak zal het tot geregeld overzigt noodig zijn, hare uitgangs-punten in drieën te onderscheiden.

a.) De studie der geneeskunde, zoo stelt men, is „dezelfde" voor den burgerlijken en den militairen arts. — De wetenschap en de kunst zijn voor beiden „één". — De behoefte van den krijgsman aan de hulp der kunst is geene „andere", dan die van alle lijders, zonder onderscheid van rang of stand [1].

De studie der geneeskunde is in onze dagen hemelsbreed verwijderd van hare *prisca simplicitas.* De ontzaggelijke omvang van al wat tot haar behoort, of wordt teruggebragt, is algemeen erkend. Wanneer het daarmede zoo sterk vooruit blijft gaan, als in het tegenwoordige, zoo zal weldra de tijd genaderd zijn, dat zelfs de beste en de ijverigste beoefenaren der geneeskunde het zullen moeten opgeven, om zoo maar dragelijk bij te blijven. Men ziet dit immers reeds in de meer en meer zich openbarende behoefte aan mannen van specialen toeleg op deze of gene van hare onderdeelen, doch die zich daarmede als gedwongen zien, om nu vele der overige dikwijls niet minder noodige en nuttige gedeelten van studie te laten glippen. Dit nu staat den civielen geneesheer vrij, ten deele reeds aan de Hoogeschool, doch bepaaldelijk na zijne promotie. Niet zoo den militairen arts. Met uitzondering der verloskunde, moet hij in dit alles vrij gelijk worden onderwezen aan de school, en zich, wanneer hij in aanmerking wil komen tot bevordering, ook later bevlijtigen, om daarin zoo veel doenlijk op eene zekere hoogte te *blijven.* Hij moet voortdurend bewijzen leveren van eene zekere mate van geschiktheid, om als bruikbare en, sit venia verbo, „universele" geneeskundige op te treden, hetgeen, zoo als in het 2de Gedeelte nader zal worden uiteengezet, juist voor zijnen stand, eene bijzondere behoefte is. Daaruit reeds mag het blijken, dat de studie van militaire

---

1) *Advies*, enz. blz. 12.

en civiele artsen niet zoo geheel *één is*, als wordt beweerd.

Verder moet, zoowel in de wetenschap als in de kunst, de bijzondere bestemming van den Kweekeling voor den militairen *stand* wel deugdelijk in het oog worden gehouden. Er wordt van gelijke behoeften gewaagd. Deze gelijkheid bestaat hier niet. Heeft wel de burger eene gelijke voorbeschiktheid als de soldaat? In zijn organisme voorzeker, maar in zijn' stand gewis niet. Verkeeren beide zoo doorgaande onder gelijke omstandigheden? En waar de invloeden uiteenloopen, wijst daar de wet der noodzakelijkheid, de wet van oorzaak en gevolg, niet reeds dadelijk verschil genoeg aan? Een algemeen overzigt is voor den burger-arts evenzeer noodig als voor den militairen geneesheer, maar deze moet, waar sommige punten meer gewoon worden aangeraakt, op zeer vele andere punten bijzonder opmerkzaam worden gemaakt, waarop juist voor den soldaat, zoo ter zee als te land, zoo in Europa als in de Keerkringsgewesten, eene buitengewone oplettendheid wordt gevorderd.

En zóó alleen willen wij dit verschil hebben begrepen. Wij nemen geene speciale medicina militaris aan, als een wezen sui *generis*, maar als eene eenvoudige *species*. Bij het militair onderwijs in de *geneeskunde* bijv., doet men de bepaalde aandacht vestigen op de bij marschen, exercitiën, strafoefeningen, enz. soms voorkomende toevallen, op de bij veldslagen en schermutselingen niet zoo geheel zeldzaam waar te nemen ingebeelde of voorgewende ziekten, met name hier de kanon-koorts, op de nostalgie, den hospitaal-typhus en andere leger-ziekten, op besmettingen en scheurbuik bij schepelingen, op de tropische ziekten, als dysenterie, gele koorts, elephantiasis, beri-beri, enz. Evenzeer erkennen wij geene geheel afgezonderde militaire *heelkunde*, maar wel moet de chirurgie bijzonder toepasselijk op het soldaten-leven onderwezen worden. Veel daarvan behoeft den Officier van gezondheid niet meer dan ieder ander bekend te zijn, maar zeer veel daarvan moet hem bijzonder worden ingeprent. Hij moet veel

werk *maken van het leerstuk der wonden, vooral der geschotene*, van dat der beenbreuken, vooral die, welke met wonden gecompliceerd zijn. Hoe die op de eenvoudigste wijze en het zekerste te behandelen zijn. Hoe zeer men daarbij op pyaemie bedacht moet wezen. Hij moet meer dan anderen leeren bloed te zien, bloedingen te stelpen. Men moet hem bijzonder opmerkzaam maken op de beste wijze van transporteren van gekwetsten, en welke zorgen voor de verbanden en toestellen daarbij noodig zijn. Hem wordt bijzonder gewezen op het groote gevaar der hospitaal-versterving in de militaire ziekenhuizen, op dat der oogziekten in de legers. Hij moet bekend zijn met de eigenaardige beleediging door vergiftigde wapenen, door pijlen, ranjoes, voetklemmen, enz. in Oost of West te verwachten. Op verwonding of beleediging door schorpioenen, duizendpooten, slangen, draadwormen, zandvlooijen, enz., bij schepelingen en bij de koloniale troepen te vreezen. Men moet bij hem bedacht zijn op groote handigheid in het uitoefenen van alles, wat tot de z. g. kleine chirurgie behoort, even zeer als hem de operatieve heelkunde tot bijzondere oefening moet worden. Hierbij is het hem bijzonder noodig, meer bekend te zijn met amputaties en exarticulaties dan met vele andere kunstbewerkingen. Hij moet bijzonder oplettend worden gemaakt op al wat tot de leer der syphilis behoort, alsmede in de herkenning en beste behandelingswijze der scabies en der tinea, die alle hem bijzonder veel bij dienstpligtigen en reeds dienenden zullen voorkomen.

Voeg daarbij, dat hij ervaren moet zijn in de eigene diaetetiek voor *ziekenhuizen, schepen, gevangenissen*, voorgeschreven. Dat hij ten opzigte der *hygienische* maatregelen en *toxische* invloeden onophoudelijk moet waken voor het leven van den soldaat, en daarom hierin met groote zorg moet worden onderwezen. Dat men het in al die leerstukken niet op enkele wenken mag laten aankomen, hoe universitair dit tegenwoordig ook zij, doch dat zij in hun geheel dienen te worden gekend. Dat hij verder in verschillende kleine garnizoenen, even als in het veld, dat

hij op schepen, op Indische buitenposten, bij dit alles tevens als *artsenij-bereider* moet optreden. Voeg daarbij de noodzakelijkheid, dat hij zich tot eenvoudigheid in dit alles beperkt vindt, dat hij zich dikwijls zelfs met de geringste middelen moet leeren te behelpen, — en beweer dan nog, dat hier geene andere behoefte bestaat dan bij den burger, tot wijziging naar den *stand* zijner lijders, tot wijziging dus ook in het *onderwijs*.

b.) En toch zegt men: *de Faculteiten van geneeskunde aan de Hoogescholen kunnen in dit onderwys voorzien* 1).

„Ultra *posse* nemo obligatur"; het is openbaar bekend, en overvloedig erkend, dat de bestaande Hoogleeraren der geneeskundige Faculteit aan de akademiën reeds nu *meer* werk verrigten, dan zij eigentlijk naar behooren kunnen, en nu zou men hunne reeds zoo bezwaarde schouders nog met dubbele zorgen gaan belasten; nu zou men van hen eischen, dat zij, bij hun universitair onderwijs op hoogere schaal, zich nog gingen „indenken" in de grootendeels bij hen onbekende en dus niet gemakkelijk voor te stellene speciale en practische behoeften van hunne militaire auditores.

Doch zóó, zal men zeggen, wil het *Advies* deze vraag niet hebben opgevat, zij argumenteert niet in dien zin volgens het bestaande, maar volgens het toekomende, volgens de in plan liggende uitbreidingen van het Hooger Onderwijs, over wier verwezentlijking nog een diep duister hangt. — Om dit echter te *kunnen*, wat boven wordt toegezegd, zou die uitbreiding zeer belangrijk moeten zijn. Er zou niet één docent voor de militaire specialiteiten moeten worden benoemd, zoo als men heeft gemeend, dat „ruimschoots" genoeg zou zijn 2); men zou in de meeste practische Leerstukken weldra behoefte ondervinden aan

1) *Advies*, enz. blz. 12.
2) *Gen. Courant*, 19 Januarij 1851, en Redevoering van den Heer WESTERHOFF.

de boven aangeduide wijzigingen, die niet door een en denzelfden persoon naar eisch zouden op te vatten zijn. Het onderwijs in de heelkunde en de pharmacie, of eigentlijk de recepteerkunst, zou er al heel wat minder universitair moeten worden, als het er thans gesteld is. Het geheele onderwijs zou er, (zoo als te regt is *gezegd* [1]), doch daarom niet zoo gemakkelijk is *gedaan*), heel wat meer „practisch" moeten worden gemaakt. Er zou vrij wat meer moeten worden „afgehandeld"; er zou heel wat minder „tijd" door vacantiën [2]), enz. verloren mogen gaan. En ook dan nog zal het uit ons geheele Betoog blijken, dat men slechts de helft van het werk zou hebben verrigt en nog geene geschikte „Officieren van gezondheid" zou hebben gevormd.

c.) *Al zijn er bovendien nog specialiteiten voor de militaire geneeskundigen aan te leeren,* — zoo gaat men voort, — *die verdienen naauwelijks in aanmerking te komen. Dit zijn aangelegenheden van zeer ondergeschikt belang. Dit geldt zelfs voor dat Leerstuk, waarop de Regering zoo bijzonder schijnt te drukken, dat van het stelselmatig onderzoek der manschappen. Het aanleeren daarvan is zeer gemakkelijk en zeker geen »heksenwerk«. De burger-geneeskundigen kunnen dit immers even goed. Zij zijn werkzaam bij het »keuren« der miliciens voor de milicie-raden, enz.* [3]).

Andere specialiteiten daargelaten, die hier oppermagtig van onwaarde worden beticht, zullen wij ons vergenoegen, met op het hoofd-thema dezer phrasen een woord in het midden te brengen. Uit onze toelichting op dit ééne, kan dan conclusie worden getrokken ten opzigte der zaak-kennis van onze beoordeelaars

---

1) Redevoering van den Heer WINTGENS, Bijbl. tot de *St. Courant*, vel 106, blz. 391.

2) Deze zijn bij de nieuwe voorgestelde Staats-regeling nagenoeg op den ouden voet gebleven.

3) Zie de Redevoeringen van de Heeren WINTGENS en WESTERHOFF, Bijbl. tot de *St. Courant*, vel 105, blz. 390, en vel 106, blz. 392.

ook in de overige aangelegenheden der militaire geneeskunde. Immers „ex ungue leonem."

De *Leer van het onderzoeken* der dienstpligtigen niet alleen, maar ook der reeds dienende personen, wordt even moeijelijk aangeleerd, als niet gemakkelijk onderwezen. Zij is er verre van af om één zeer gemakkelijk gedeelte der kunst te mogen worden genoemd. Het is zelfs een der moeijelijkste, zoo als de dagelijksche ondervinding der vele herkeuringen in onze en andere legers dit reeds aan iederen onbevooroordeelden waarnemer leeren kan. De diagnostische kennis, welke hier gevorderd wordt, is veel omvattend. Zij mag *analoog* worden genoemd aan de kennis der ziekten van kinderen, of (om voor allen, die hier mede oordeelen, gelijkelijk verstaanbaar te spreken) aan de paarden-kennis. Immers men mag zich hier niet verlaten op verhalen of attesten, men moet hier volstrekt zelfstandig *onderzoeken*. Men ziet zich hier beperkt tot de physische waarneming, tot de objectieve teekenen. Subjectieve verschijnselen, althans in zoo ver die louter berusten op mededeeling der betrokkene individuën, zijn hier van eene zeer ondergeschikte waarde; en wat zijn er niet al ziekten, tot wier kennis men anders aan de subjectieve symptomen belangrijke aanwijzingen ontleent. En niet alleen analoog aan de genoemde kennis bij kinderen of redelooze wezens, maar moeijelijker nog noemen wij *dit* Leerstuk. Wanneer *daar* de eenvoudige stem der Natuur in den regel kan worden vertrouwd, moet *hier* onophoudelijk op leugen-taal en bedriegelijke kunst-grepen de scherpste blik worden gevestigd, opdat een ieder regt geschiede. Want men bedenke het wel, van den eenen kant moet de arts hier waken, dat het leven van zwakke en ongeschikte individuën niet ontijdig worde blootgesteld aan de slopende invloeden van eenen in vrede's- en oorlogstijd zoo vermoeijenden stand [1]), doch

1) Tot inlichting der naïve bevreemding van den Hr. WINTGENS, in de *St. Courant* onlangs geopenbaard, Bijblad 106 vel, blz. 391., „hoe het toch

van kennis moeten bezitten 1). *Tevens zou daardoor het reeds besproken maatschappelijk onregt worden hersteld van het uitoefenen der burger-practijk door niet gepromoveerde „militaire" artsen* 2).

Omtrent het *tweede* lid dezer beschouwing, wijzen wij terug naar bladz. 23.

Wat het *examineren* betreft, zoo zou dit bij elke wijziging, die in de opleiding mogt worden gebragt, niet alleen bij rangsverhooging, waarop hier meer bijzonder werd gedrukt, maar zelfs bij het intreden van civiele geneeskundigen in de militaire dienst moeten worden behouden. Wij zouden het eene „ongerijmdheid", noemen, indien men den soldaat, in wiens belang wordt gesproken, ook dezen waarborg voor practisch bruikbare Offfcieren van gezondheid van alle rangen onthield. Die waarborg is voor hem veel meer noodig, dan voor den burger, dewijl deze eene keuze kan doen, de soldaat niet. Het is juist door nadere militaire examina te blijven voorschrijven, dat men het leger zou kunnen waarborgen tegen het indringen van het minder deugdzame produkt, dat ook nu en dan zelfs aan de beste Hooge- en klinische scholen wordt gevonden. Een onzer, die 37 jaren dienst telt, 26 jaren als Leeraar bij de School werkzaam is geweest en meer dan 1100 examina voor de betrekking van Off. v. gez. heeft afgenomen, waaronder vele aan civiele geneeskundigen, bijzonder van Hoogduitschen oorsprong, getuigt: dat vele der laatsten vooral, niettegenstaande hunne diplomata van medicinae, chirurgiae et artis obstetriciae doctor, *niet* aan de voorgeschrevene vereischten van het examen voor Off. v. gez. van de 3de klasse hebben kunnen voldoen, zooals door de processen-verbaal der examina nader kan worden gestaafd. Op een getal van 600 dier kandidaten voor dien rang, welke sedert 1822 zijn geëxamineerd,

1) Bijblad tot de *Staats-Courant*, vel 106, blz. 391.
2) *Advies*, enz. blz. 14.

konden er slechts 340 worden geädmitteerd. Niet alleen dat zij in de natuurkundige wetenschappen, in de leer van het onderzoeken der manschappen, in de vergiftleer en in de leer van den schijndood volstrekt niet te huis bleken te zijn, maar, en hierop moet bijzonder worden gedrukt, hunne onervarenheid in de diagnostiek was even groot, als hunne onhandigheid in de practische heelkunde. Wel gaven de meeste der kandidaten van de akademiën bij de voorloopige tentamina hoog op van hunne op ruime schaal en bij beroemde professoren gemaakte studiën, wel legden zij dikwijls daarvan alle soorten van attesten of testimonia voor, wel beweerden zij, alle plastische kunstbewerkingen, alle oog-operatiën, enz. te hebben „durchgemacht," — doch wanneer het nu tot het practisch gedeelte van het examen kwam, dan overtuigde ieder omstander zich klaar, wat daarvan te houden viel. Tallooze malen zagen wij, dat zij niet in staat waren een behoorlijk verband aan te leggen, zelfs niet het eenvoudigste, dat zij de meest gewone methode om ontwrichtingen te herstellen, om eene beenbreuk te behandelen, niet konden uitvoeren, dat het hun ondoenlijk was een' katheter in de blaas te krijgen, zelfs niet bij personen met incontinentia; ja, het was duidelijk, dat meerdere van hen nog nimmer het manuaal van aderlaten zelfs hadden gezien, zoodat zij zich achter den lijder of het chirurgische „fantôme" plaatsten, om over den opperarm heen de ader te bereiken. Veel minder in aantal waren de van onze Akademiën afkomstige kandidaten, doch ook van die weinige zijn eenige moeten worden afgewezen, grootendeels om gelijke redenen. Bij vergelijking voldeden ons nog die kandidaten het best, welke hun onderwijs hadden ontvangen aan de klinische scholen.

Onze ondervinding ten deze strookt voorts volkomen met die van SEUTIN en andere Belgische Officieren van gezondheid. Toen er ook daar te lande sprake was van het opheffen van de bevorderings-examina voor de doctoren, gaf de examen-commissie onder anderen de volgende inlichting:

„Le jury civil confère le *titre* de docteur, mais il n'est pas en sa puissance de *faire* un bon médecin et un bon chirurgien. Il est donc nécessaire que l'Etat s'assure, si les docteurs qu'il impose ont travaillés, se sont *exercés* à acquérir de l'expérience et ont l'aptitude nécessaire. — Dans la présente session des *examens*, des docteurs en médecine se sont montrés d'une *extrême faiblesse*, non seulement en théorie, mais même en pratique. — Dans la classe civile, ces hommes seraient indubitablement placés bien bas dans la hiérarchie des médecins [1])."

---

1) *Réorganisation* etc. p. 14. — Uit een en ander zal het den Hr. WINTGENS gebleken zijn, dat niet «alle» civiele geneeskundigen «eene gelijke mate» van kennis bezitten. ZEd. zal dit dus voortaan ook niet meer bij alle militaire geneeskundigen mogen vooronderstellen. Eene zoodanige gelijkheid ligt niet in de natuur. Evenmin als «gemeenschap van goederen» algemeen uitvoerbaar is in de maatschappij, evenmin is «gelijkheid van kennis» bestaanbaar in de wetenschap. ZEd. zal nu ook beter de noodzakelijkheid van bevorderings-examina hebben ingezien, en het mogelijk niet eens meer zoo «ongerijmd» vinden, wanneer men zelfs kon overgaan, om van tijd tot tijd ook de *civiele* geneeskundigen eens over te examineren. Het geheugen toch moet bij de meeste menschen van tijd tot tijd worden gescherpt; de lust tot studie moet bij de massa voortdurend worden geprikkeld; zonder dit verzwakt het een en verflaauwt de andere bij velen weldra.

TWEEDE GEDEELTE.

GRONDEN VOOR DE INSTANDHOUDING DER KWEEK-SCHOOL VAN MILITAIRE GENEESKUNDIGEN.

Uit den aard van ons Betoog zijn in het voorafgegane gedeelte reeds op vele plaatsen belangrijke wenken gegeven, die in het algemeen het gewigt aantoonen van eene speciale opleiding tot den stand van Officier van gezondheid, en, in noodzakelijk verband daarmede, van het in stand houden eener inrigting, hoofdzakelijk tot dit doel bestemd. Wij zullen trachten dit gewigt in de volgende regelen nog meer te doen uitkomen, met het oog op de behoeften van Nederland. De gronden voor onze uitspraak kunnen uit de volgende stellingen worden afgeleid:

1°). *De stand van den Officier van gezondheid is eene speciale; hij verschilt in vele opzigten van dien der burger-geneeskundigen.*

De Officier van gezondheid is niet, zoo als de burger-arts alleen bestemd ten nutte van bijzondere individuën, hij is vóór

alles in dienst gesteld van den Staat. De militaire arts is niet alleen geneeskundige, maar hij is tevens militair, hij is tevens administratief ambtenaar. Het is deze vereeniging van drie vereischten in denzelfden persoon, welke een bekend staatsman, toen er in Frankrijk sprake was van hervorming der geneeskundige dienst, zoo juist deed opmerken: „dat deze niet slechts moet worden beschouwd als eene wetenschappelijke dienst, maar ook als eene dienst van eer, eene dienst van pligt [1])".

Daar te lande en in Belgie is het meermalen opentlijk erkend geworden, dat men, om dien stand naar behooren te bekleeden, begaafd moet zijn met eene bijzondere geschiktheid daartoe, „une aptitude spéciale ad hoc". En ook wij beschouwen dien stand als eene *specialiteit.*

a). Als eene specialiteit in een practisch-geneeskundig opzigt.

Wij hebben reeds opgemerkt, bladz. 53, hoezeer het voor het *onderwijs* van den aanstaanden Officier van gezondheid noodig is, dat daarin reeds theoretische wijziging bestaat naar de behoeften van zijnen stand. Wij hebben herinnerd, dat zijne wetenschappelijke *studiën* niet alleen in den beginne algemeen moeten zijn, doch dat hij die op den duur moet aanhouden, wil hij regtmatige aanspraak op bevordering blijven behouden. Hetzelfde is hem onontbeerlijk voor zijne practische loopbaan. Het is hem niet vrijgelaten, of hij, bij eene oppervlakkige kennis der andere takken van de geneeskundige wetenschap, uitsluitend zijn werk zal gaan maken van geneeskunde of van heelkunde, van ziels-geneeskunde, of van openbare en geregtelijke geneeskunde, van oogziekten of oorziekten, van huidziekten of syphilitische gebreken. Voor den Officier van gezondheid bestaat daarin geen vrije

1) «Le service de santé est un service de *science*, d'*honneur* et de *devoir*» DUPIN).

keus. Hij moet speciaal zijn in zijne universele practische kennis. In hem moeten de geneesheer en de heelmeester in één persoon volkomen vereenigd zijn [1]). Daarbij moet hij dikwijls zijn eigen apotheker zijn. Als eerstaanwezende in eenig garnizoen of bij een hospitaal, is aan hem, zonder verkiezing, en zonder dat hij zijne missie in den regel aan anderen kan overdragen, de dienst voor alle zieken en gekwetsten gelijkelijk opgedragen. In het veld, in kampen, doch vooral op oorlog-schepen en op Indische buitenposten, moet men universele geneeskundige zijn. Men vindt daar nergens afzonderlijk operateurs, oog- of oorartsen, tandmeesters, enz., die in de burger-maatschappij zoo al niet overal te vinden, dan toch hier en daar te consulteren zijn. In vele omstandigheden moet op den Officier van gezondheid ten deze als op een factotum kunnen worden vertrouwd. De Staat rekent als zoodanig op hem.

Vóórdat deze zelfde ineensmelting van talenten in denzelfden geneeskundigen persoon niet meer algemeen bij de civiele geneeskundigen wordt gevonden, en deze aan de Hoogescholen niet in dezen zin veel beter en vollediger dan thans kunnen worden onderwezen, zal men den bestaanden stand van zaken in het militair geneeskundig onderwijs niet zonder groote onvoorzigtigheid uit de maatschappij vermogen weg te nemen.

---

1) Men kon ons tegenwerpen, dat eene dergelijke vereeniging *ook* gevonden wordt bij eenige gepromoveerde en bij vele klinische burger-geneeskundigen ten platten lande; doch men bedenke, dat zij bij deze in den regel niet tot stand komt, dan na verscheidene jaren practijk, terwijl dit innige verband bij ons reeds van den beginne af aan in de opleiding wordt gelegd. Het is daarenboven algemeen bekend, dat in den regel aan de klinische scholen het *chirurgische* moment overwegend is, terwijl aan de akademiën het *medische verre de overhand heeft. Van daar dan ook, dat zoo vele medicinae doctores*, niettegenstaande zij in de *chirurgie* promoveren, dit vak niet uitoefenen. In de prov. Groningen onder anderen worden *acht* chirurgiae doctores gevonden, «en niemand hunner oefent speciaal de chirurgie uit.» Zie het *Nieuw Statistisch-geneeskundig Jaarboek* van Dr. ALI COHEN, voor 1850, blz. 415.

b). *Als eene specialiteit in een militair-geneeskundig opzigt.*

De Officier van gezondheid heeft, zoowel in vredes- als in oorlogs-tijd, *bijzondere* pligten te vervullen. Hij maakt een der onderdeelen uit van de armee. Hij is aan de krijgswetten verbonden krachtens zijnen eed. Hij is onderworpen aan de regelen der militaire hierarchie. Hij deelt met den soldaat en den zeeman in hunne onophoudelijke plaats-verwisseling. Hij staat met beiden aan de gevaren van den oorlog bloot, daar hij de strijdenden vergezelt en hun zelfs onder het bereik van het vijandelijk geschut den noodigen bijstand moet verleenen [1]), en

---

1) Aan het *gevaar van den oorlog*, waaraan de Officier van gezondheid is blootgesteld, en waarop hij in zijne opvoeding reeds moet worden voorbereid, hecht men over het algemeen zeer weinig geloof. Wij zullen hier niet weder spreken van de pest of van den invloed van besmettelijke legerziekten, onder welke voor hem de hospitaal-typhus zoo moorddadig kan worden, daar de civiele geneeskundige niet minder aan dergelijke invloeden is blootgesteld; maar wij maken opmerkzaam op het betrekkelijk groote aandeel, dat hij aan het getal der *dooden en gekwetsten* bij de legers moet opbrengen. In de oorlogen van het Fransche Keizerrijk is dit in de legers van alle Natiën, die daaraan deel namen, gebleken. Onder anderen zijn bij de *Pruisen* alleen in de laatste veldslagen 40 Off. v. gez. gesneuveld of zwaar verminkt. In *Algerie* zijn in acht jaren tijds 44 Off. v. gez., grootendeels op het slagveld, gebleven. Alleen bij eene der expeditiën naar *Constantine* werden er 4 doodelijk getroffen. Nog niet lang geleden sneuvelden bij *Idstedt* 2 Off. v. gez. der Holsteinsche troepen en werden 13 hunner geblesseerd, waaronder de Chef der Gen. dienst. Zie *Allg. Zeitschrift f. mil. aerzte*, 1843; *Arch. Belg. de méd. milit.* Sept. 1850. Vergelijk ook omtrent de *militaire* vorming der Off. v. gez. *de Militaire chirurgie* van VAN ONSENOORT, Utrecht, 1832; idem POLANO, vroeger Offic. v. Gez. thans Leeraar aan de Klinische school te Rotterdam, in zijne bewerking van het *Leerboek der Heelkunde* van EMMERT, I D. blz. 356; alsmede RUST, op verscheidene plaatsen van zijne chirurgische werken. Allen getuigen, dat ook de moed, of liever de verachting van het oorlogsgevaar, dat attribuut van den militairen stand, door voorbeeld en geschiedenis, door daad en woord, *het best* en het meest algemeen in de jeugd kan worden aangekweekt. En er behoort niet minder moed toe, om in het vuur als bedaard heelkundige te handelen, dan om eene charge mede te maken.

bovenal moet hij volkomen bekend zijn met de levensmanier, de gewoonten, de uitdrukkings-wijzen der krijgslieden.

Evenzeer als een geneesheer, die met de dames-practijk in eene hofstad vereerd is, zich misplaatst zal vinden in de boeren-practijk van den heelmeester ten platte lande; evenzeer als de laatste niet gemakkelijk zal gewennen aan het zieken-bezoek in kabinetten en salons; evenzeer zullen beide zich in de kazernen en kampen der soldaten niet dan met moeite bewegen. Hunne onkunde in al wat de militaire huishouding aangaat, zal op hunnen dagelijkschen werkkring onder dezen voorzeker langen tijd eenen belemmerenden en alzoo schadelijken invloed uitoefenen. Hij, die niet in zijne jonge jaren heeft geleerd met soldaten en onderofficieren om te gaan, met Officieren van alle rangen te verkeeren, zal ook in lateren tijd zich onder dezen niet spoedig op zijn gemak gevoelen. En dit is noodzakelijk voor den geneeskundige, die in alle omstandigheden, waar zijne hulp wordt gevraagd, boven alles kalmte van geest behoeft. Bovendien, het militaire ziekenbezoek verkrijgt iets eigenaardigs door de eigenheden van den soldaat, door zijne onverschilligheid, zijn somtijds verwonderlijk eergevoel, zijne bijzondere uitdrukkingen, analoog aan zijnen stand. Men moet hem kennen, om hem zoowel physisch als psychisch goed te ondervragen en te behandelen. Men moet steeds bedacht zijn op de beweegredenen, waarom hij nu eens zijne klagten overdrijft, dan weder zijn leed verzwijgt. De burger-arts heeft alleen zieken voor, de Officier van gezondheid zieke *militairen*. Deze leggen in hunne ziekten het militair karakter doorgaans niet geheel af. Daardoor maakt de commando-geest van Officieren der hoogere rangen deze dikwijls tot niet gemakkelijke patienten; doch de militairement opgevoede geneeskundige weet daarbij te nemen en te geven, weet het evenwigt telkens te herstellen. Hij gaat voort in te handelen wat goed is, doch houdt zich doof voor woorden en gebaren, daar hij weet, hoe die gemeend zijn.

Daarenboven, men zou zich bijzonder vergissen, wanneer men

meende, dat de Officier van gezondheid altijd en alleen met zieke of gekwetste militairen te doen had. Men zou dan vergeten, dat hem in kazernen en op schepen, op marsch en op wacht, in kampen en provoosten, de gezondheids-regeling van den soldaat in tallooze opzigten ter harte moet gaan. Dat hij in verband daarmede menigwerf in aanraking komt met de meest *gezonde* individuën, die in alle rangen van het leger en de vloot worden gevonden. Die hier niet geleerd heeft, welke zijne ware verhouding is, die niet op zijn' tijd weet te gehoorzamen, op zijn' tijd vol te houden, steeds in het belang van de levens, waarvoor hij verpligt is te waken, hij zal oneindig vele verdrietelijkheden hebben te doorworstelen en tallooze malen in volstrekt onnoodige en ten slotte voor de dienst steeds nadeelige conflicten geraken. Want zamenwerking ten goede is ook hier voor allen noodig; slechts eendragt geeft magt.

De militaire opvoeding der Officieren van gezondheid rekenen wij ook daarom nuttig, omdat door haar de minachting voor de dienst, waarvan wij vroeger gewaagden, weldra verloren gaat; omdat men daardoor een goed voorkomen verkrijgt, zoo in houding als in tenue, hetgeen ook hier van belang is, wil men naar waarde bij superieuren gezien, door inferieuren gerespecteerd zijn; omdat door haar het militaire eergevoel wordt aangekweekt, dat niet duldt, van telkens op nieuw op dienstverzuim te worden betrapt; omdat gevoel van ontzag en gezag wordt geboren, hetgeen hun onmisbaar is, in hunne dagelijksche aanraking zoo met superieuren, als met subalternen. Want men vergete niet, dat ook voor den Officier van gezondheid de waarde van den *commando-geest* belangrijk is, in vele hem toevertrouwde dienst-aangelegenheden. Bij de directie van hospitalen, bij het opzigt over ambulances, bij het bevelen over hospitaal-soldaten en oppassers, bij zijne gedurige aanraking met de soldaten, over wie hij, bij zijn' zedelijken invloed, dikwijls ook een militair overwigt moet weten te bewaren,

opdat op de zalen der zieken-inrigtingen de krijgstucht insgelijks worde gehandhaafd, — wie, dan geheel onkundigen, zullen hier de noodzakelijkheid miskennen van een' door oefening gevormden militairen takt, en wie zal beweren, dat eene bepaalde opleiding daartoe aan eene militaire school, waar alles daarmede in harmonie kan zijn, van geene beteekenis is?

Wij zullen hier niet verder gaan, doch eindigen met de woorden van den beroemden militairen geneeskundige van het Britsche leger, GUTHRIE. Toen hij bij gelegenheid der jongste organisatie van de Geneeskundige dienst, door de Engelsche Staatslieden werd geraadpleegd, legde hij ten deze de volgende merkwaardige verklaring af: „ Wanneer Officieren van gezondheid, die geene „ grondige kennis hebben verkregen van de *gewoonten* en van „ de *levenswijze* van den soldaat, die niet bekend zijn met de „ eigene *inrigting* des legers en al wat daartoe behoort, in „ oorlogstijd moeten worden gebezigd, heeft de ondervinding „ geleerd, dat de legers door hunne misgrepen meer van ziekten „ en sterfte hebben te lijden, dan van het staal van den „ vijand!" [1]).

c). Als eene specialiteit in een administratief-geneeskundig opzigt.

Ook over dit onderwerp zijn reeds vroeger, blz. 36, enkele argumenten aangevoerd. Wij komen er op terug, omdat op het gewigt daarvan des te krachtiger moet worden aangedrongen, naarmate het door niet zaakkundigen zoo schaars wordt begrepen en van zoo luttele beteekenis wordt geacht. Dit is trouwens niet vreemd. Men weet immers, dat de Officier van gezondheid geen finantieel ambtenaar is, dat het beheer der geldzaken van den Staat in het militaire wezen aan bijzondere Officieren van administratie is opgedragen. Dit is regt; doch het materieel voor

---

1) Zie FALLOT, in zijn aperçu over den gang der Engelsche organisatie, in de *Archives d. l. méd. Belge*, Août, 1841, p. 357.

de geneeskundige behoeften in al zijnen omvang zou dit zoo onbeduidend zijn? Op het gebruik en het onderhoud daarvan heeft de Officier van gezondheid zeer veel invloed; tegen misbruik ten deze kan vooral door inwendige dienst-contrôle worden genaakt. Geneesmiddelen, instrumenten, toestellen, levensmiddelen, zieken-wijn, en wat niet al meer is er, over welks verbruik hij alleen met juistheid kan oordeelen [1]. Bij het oprigten van hospitalen en ambulances, bij het inrigten van oorlogs-vaartuigen, kan hij door verstandige en zuinige maatregelen voordeel, door onverstand veel nadeel doen.

Zij, die in vrede en oorlog geneeskundige directiën moeten voeren, zonder grondige zaakkennis, zullen zich veel ligter bij keuringen, aannemingen, afleveringen, reparatiën van allerlei aard laten verschalken, dan hij, die geleerd heeft ook daaraan zijne aandacht te schenken. Niet minder van belang is het toezigt op het onderhoud der hospitalen en der zieken-goederen. Te regt is ten deze eendragtige en gemeenschappelijke medewerking der Officieren van gezondheid met de administratieve personen voorgeschreven, en nemen zij zitting in den Hospitaals-raad, waar de uitgaven worden verantwoord. En het keuren van vele levens- en geneesmiddelen, even als het keuren en afkeuren van manschappen, het afgeven van geneeskundige verklaringen, vereischt niet alleen oefening, maar ook levenswijsheid. Daarbij wordt eene schroomvallige eerlijkheid gevorderd. Wien onzer werden, vooral in oorlogs-tijd, niet meer dan eens aanzienlijke aanbiedingen gedaan, om daarvan af te wijken; of zou men gelooven, dat er ook in de militaire geneeskundige dienst geene verzoekingen der wereld worden gevonden? Verzoekingen, des te gevaarlijker, omdat zij veeltijds niet kunnen

1) Het is misschien hier ter plaatse niet onbelangrijk op te merken, dat de gelden, welke daarvoor moeten worden besteed, niet zoo geheel onbeduidend zijn. Om slechts één artikel te noemen, de bloedzuigers; de uitgaaf daarvoor heeft in 1834 de som van ƒ 12000 bedragen.

worden gecontrôleerd. Hij echter, bij wien van jongs af aan het militair eergevoel, le point d'honneur, is aangekweekt, hij die deze verlokkingen kent, zal ze ligter overwinnen, dan zij, die alleen op het zedelijk begrip van goed en kwaad hebben leeren bouwen. Het hoog ontwikkelde militair gevoel van eer weerhoudt zelfs van het oor te leenen aan het minst of geringste wat tot nadeel kan strekken van den Staat, dien men te *dienen* heeft *geleerd*. Men hoort die aanbiedingen niet eens ten einde toe aan. En deze deugd aan te kweeken moet in een land als het onze, waar het geld zoo algemeen wordt gehuldigd, niet „en bagatelle" worden beschouwd.

Kennis te verkrijgen in administratieve zaken van dezen aard, mag dus ook voor den aanstaanden Officier van gezondheid eene behoefte heeten. Nogmaals versterken wij ons oordeel met de, aan zoo rijke ervaring ontleende, uitspraak van GUTHRIE ook over dit onderwerp: „Ik moet doen „opmerken," zegt deze zaakkundige, „dat ik de verbetering „van het lot en van de organisatie der Officieren van gezondheid „ook om deze reden bepleit, dat ik voor het vervolg den zieken „en gekwetsten soldaat zoo gaarne wenschte gevrijwaard te „zien tegen al de ellenden en verschrikkelijkheden (horrors), „waartegen de Hertog VAN WELLINGTON hem in den laatsten „oorlog niet heeft kunnen beveiligen, hoe groot zijne vaderlijke „zorgen ook geweest zijn; ellenden, die alleen te *voorkomen* „waren geweest door de tegenwoordigheid bij het leger „van Officieren van gezondheid, die, bij hunne wetenschap „en ondervinding in de geneeskunde, *ook* ervaren waren „geweest in de militaire geneeskundige *administratie*" [1]).

2°.) *Aan dien specialen stand bestaat in ons land eene maatschappelijke behoefte.*

Nederland heeft op den duur Officieren van gezondheid

---

1) FALLOT, libr. et loc. citat.

noodig voor het geregeld aanvullen der ontstaande vacaturen bij het personeel der Geneeskundige dienst van de Land- en Zeemagt, en van de Overzeesche bezittingen en Koloniën. Te dikwijls reeds heeft men zich genoodzaakt gevonden, daarin te voorzien door oproepingen, aan de *burger*-geneeskundigen gerigt. Daaraan werd weinig of geen gehoor gegeven, althans door Nederlanders ten eenenmale onvoldoende. Men bleef dus voor het ontbrekende personeel verpligt, voortdurend te recruteren in het *buitenland*, een maatregel, die in strijd is met het algemeen staats-beginsel, dat bij voorkeur inboorlingen in alle landsbetrekkingen wenschelijk acht, dewijl juist deze, niet alleen belang hebben bij hun ambt, maar niet minder bij het welzijn van den Staat, die hun ook als geboortegrond dierbaar is [1]. Dit ging bovendien met vele moeite, teleurstelling en ongeregeldheid gepaard, te meer, daar vele der buitenlandsche kandidaten moesten worden afgewezen, blz. 65. „Het is „dus juist door de ondervinding van vele jaren," zegt ZExc. onze Minister van Oorlog, „waaruit bleek, dat op geene „andere wijze in de behoefte aan practisch bekwame militaire „geneeskundigen kon worden voorzien, dat aan deze Kweek„school hare tegenwoordige uitbreiding werd gegeven" [2]. Bij hare inrigting, voor een getal van 80 à 90 kweekelingen, is men thans eenigermate verzekerd van eene jaarlijksche vor-

---

1) Het is verre van ons, om de Officieren van gezondheid uit *Duitschland* en andere Staten, welke in onze dienst zijn opgenomen, hiermede in het minst te willen krenken. Op verscheidene hunner stellen wij, als uitmuntende ambtsbroeders, hoogen prijs. Doch wij mogen zelfs hun vragen, of het in onzen tijd geraden zou zijn, om vele uitgewekene doctores uit Weenen, Badén, Beijeren, enz. voor de dienst in Oost-Indiën aan te nemen, om alzoo door het intermediair der geneeskunde, politieke begrippen derwaarts over te brengen, welke dáár voor onzen Staat niet wenschelijk worden geacht.

2) Bijlage t. d. *Ned. St. Courant*, 49 vel, blz. 190. Begrooting van de uitgaven voor 1851. Memorie van beantwoording van het verslag der Rapporteurs over § 271.

ming van een 20-tal Officieren van gezondheid. Op dit betrekkelijk hooge cijfer van behoefte aan geneeskundig personeel is te regt bijzonder gedrukt. Het komt inzonderheid als hoog uit, wanneer men het met de behoefte van *Belgie* vergelijkt, waar men jaarlijks 3 à 4 malen minder nieuwe Officieren van gezondheid schijnt noodig te hebben, dan bij ons, zie blz. 7. Dit verschil vindt eene gereede verklaring in onze Zee-magt en Koloniale dienst, waarbij vele kleine oorlogsvaartuigen en vele buitenposten verspreiding van het personeel noodig maken, dat dáár bovendien ook aan eene niet geringe sterfte-kans is blootgesteld. Zelfs nu, bij alle mogelijke zorgen, bij het uitreiken van toelagen, bij het verleenen van gratis onderwijs aan de school, is het moeijelijk, om geheel en al in deze behoefte te voorzien. Nog altijd is de toevloed van aspiranten, die eene voldoende voorbereidende opleiding hebben genoten, niet groot genoeg, daar men wel bedenken moet, dat in Nederland de volks-geest, hoezeer ten deze reeds veel gewijzigd, niet bijzonder militair kan worden genoemd. Uit onze groote steden, vooral Rotterdam en Amsterdam, is het getal aspiranten nog altijd zeer gering.

Zal dit bezwaar worden opgeheven door het onderwijs aan de Hoogescholen, waar de studie-tijd niet meer op 4, maar op 5 à 6 jaren zal moeten worden gesteld, waar dus, om eene *gelijke jaarlijksche uitkomst te verkrijgen*, in plaats van 80, 100 à 120 kweekelingen zouden moeten worden aangenomen, waar er waarschijnlijk meer zullen afvallen, wegens onwil, gedrag, gebrek aan toeleg, enz., dan thans geschiedt. Men bedenke wel, dat juist de geregelde aanwerving van subalterne Officieren van gezondheid het meeste bezwaar oplevert. Juist deze kunnen in oorlogs-tijden zoo moeijelijk worden verkregen door oproeping van civiele geneeskundigen. Bij de jongste oorlogs-bewegingen in Pruisen heeft men daarvan weder de volle overtuiging erlangd. Er hebben zich wel vele medici aangeboden, maar alle wilden aan het *hoofd* staan van deze of gene dienst, en geene hadden lust, om als ondergeschikte

adsistent-artsen te gaan dienen [1]). En bij de dienst in de hospitalen, bij ambulances, bij het wacht-doen, bij detacheringen, bij zieken-transporten, bij de dienst in apotheken, bij het aanhouden der correspondentie, rapporten, relevés, enz., doet zich het gemis aan inferieure officieren gevoelig bespeuren; want het dienst-doen op bevel van personen, die gelijk zijn in rang, gaat bij de militaire geneeskundigen op den duur even min goed als bij de legers.

3°). *In die behoefte kan aan eene militaire Kweekschool, in verband met een hospitaal, het best worden voorzien.*

Ofschoon de school op dit oogenblik niet ten volle in staat is, om het vereischte getal Officieren van gezondheid beschikbaar te stellen, zoo is men daarin van jaar tot jaar meer en meer gevorderd, en bestaat er gegronde hoop, dat weldra geheel en al door haar daaraan zal kunnen worden beantwoord, vooral wanneer, bij eene vurig gewenschte verbetering in de organisatie van het personeel, het vooruitzigt in onzen stand gunstiger zal zijn geworden.

In de eerste plaats bestaat aan eene militaire school gelegenheid, om geregeld toe te zien op aanhoudende studiën. Er gaat daar veel minder *tijd* te loor dan aan de akademiën. Al berekent men dit verlies alleen voor de vacantie-tijden, zoo staat nog een 5-jarige studie-tijd aan de akademie gelijk met 4 jaren aan onze school.

Ten tweede kan aan eene school als de onze, reeds van den beginne af aan, de *practische* opleiding worden aangevangen, en gedurende den geheelen studie-tijd worden voortgezet. Het is door hare inrigting mogelijk, in korteren tijd eene zekere mate van

---

1) Zie het berigt van Dr. KASTNER, in *Medizinische Neuigkeiten*, No. 1, Erlangen, 4 Januarij 1851.

combinatie van wetenschappelijke opleiding met vorming in de kunst hand aan hand te doen gaan. Reeds in de eerste jaren moeten de kweekelingen zich bezig houden met het vervaardigen van verband-stukken en het aanleggen daarvan op gezonden, en ook op de visite-uren worden zij met de kleinere zorgen voor het verband-linnen, de verband-bakken en de zorg voor het wasschen daarvan belast; zij moeten dan de oudere kweekelingen in het verbinden behulpzaam zijn. Zij volgen al vroeg de visites op de ziekenzalen, zij gewennen zich onmiddellijk aan de wijze van omgaan met zieken; zij zien lang zieken behandelen, zien kleine en groote operatiën verrigten; zij schrijven beurtelings de geneesmiddelen, onder waakzaam toezigt, op de visite-lijsten voor; zij maken de lijsten der dagelijks voorgeschrevene levensmiddelen, de bons en relevés daarvoor op. Later wordt hun de zorg opgedragen voor het toezigt op het distribuëren van deze behoeften; enz. enz.

Men ziet het dus, de hospitaal-dienst is geen dienst van een enkel uur. Zij duurt den geheelen dag, blz. 33. Tusschen de collège-uren heeft deze kweekeling dit, gene weder iets anders te volbrengen van de bezigheden, die hem zijn opgelegd. Zij oefenen zich *onophoudelijk*, *trapswijze* voortgaande, in het waarnemen van zieken; in het opmaken van ziekte-geschiedenissen; in het bijwonen der lijkopeningen. Zij moeten jaren achtereen zich op de theoretische en practische ontleedkunde toeleggen, die de basis der geneeskunde is. Zij zijn den geheelen dag in het gebouw en daardoor aanhoudend in de gelegenheid, om te kunnen worden ontboden op de zalen, wanneer er zich bijzondere verschijnselen bij hunne waar te nemen patienten voordoen; om toe te zien of te adsisteren, wanneer er lijders met wonden, *ontwrichtingen*, beenbreuken, of andere belangrijke ziekten worden ingebragt; zij worden alzoo voorbereid op het aanbrengen van de *eerste* hulp bij dezen, hetgeen aan de clinica der Hoogescholen niet wel uitvoerbaar is, en dat toch van zoo veel belang is voor de practijk. In het laatste studie-jaar worden zij daartoe

nog meer bepaald in de gelegenheid gesteld, door beurtelings 24 uren de hospitaal-wacht te houden, en toe te zien op alles wat er in het gebouw voorvalt.

In de derde plaats is het bij deze *levenswijze* mogelijk, dat de kweekelingen die disciplinaire, militaire en administratieve vorming verkrijgen, wier noodzakelijkheid wij boven hebben aangetoond. Den geheelen dag zijn zij in aanraking met een militair personeel. Hunne leeraren zijn tevens hunne superieuren, hunne surveillanten zijn militairen, als deze, als zij. Het voorbeeld daarvan zet onwillekeurig tot navolging aan. Dit geeft hun trapswijze dien geest van ondergeschiktheid, welke voor het belang van de dienst zoo nuttig is. Telkens vraagt men van hen kleine diensten, die vlug, en meer en meer met zorg en liefde worden bewezen. Telkens, waar integendeel dienst-overtreding plaats vindt, kan die op staanden voet worden teregt gebragt. De waakzame oogen der superieuren zijn verwacht en onverwacht steeds nabij.

Zóó wordt het militair *karakter*, waarvan wij vroeger gewaagden, gevormd, zoo wordt, en dit is voorzeker van eene hoogst nuttige strekking, tevens de *kameraadschap* aangekweekt, het „esprit de corps." Daaraan toch is juist uit den aard der geneeskundige dienst, waar dikwijls verscheidene geneeskundigen op ééne plaats vereenigd zijn, veel meer behoefte, dan voor de civiele geneeskundigen, welke dan ook hun esprit de corps, jammer genoeg, nog steeds meer in Maatschappijen laten uitblinken, dan in de practijk doorstralen.

Aan dit alles kan eene Kweekschool gelijkelijk voldoen, wanneer men daar slechts de ware behoeften van onzen stand weet te waarderen. Door deze combinatie voorbij te zien is het, dat juist vele scholen in Frankrijk, Duitschland en Oostenrijk, niet meer aan hare oorspronkelijke ware bestemming voldeden. Op de geschetste wijze alleen kunnen, naar algemeen getuigenis, zelfs in die landen, waar men de scholen ten deele heeft moeten opheffen, de beste militaire

geneeskundigen worden gevormd [1]). Op deze wijze alleen kan *eenige waarborg worden gegeven, dat de Staat in den regel* practisch bruikbare militaire personen zal verkrijgen, dat hij die verkrijgen kan op eenen vasten voet, zoo als dit in alle takken van een ordelijk Staats-bestuur onmisbaar is. Bij het bestaan eener goede Kweekschool, op voldoende schaal ingerigt, moeten de verschillende Ministeriën er op kunnen *rèkenen*, dat aan eene tusschen haar en de betrekkingen der kweekelingen aangegane overeenkomst, voor eenen bepaalden tijd en voor eene bepaalde som, behoorlijk worde voldaan. Zal ook dit aan de Hoogescholen naar den eisch kunnen geschieden? Zullen de Hoogleeraren in de Geneeskunde die verantwoordelijkheid op zich *willen* nemen? Zullen zij het zelfs *kunnen*, bij de afhankelijkheid van het getal hunner kweekelingen van de admissie door de Professoren der Natuurkundige faculteit?

In elk geval moeten de vroegere vergeefsche pogingen hier tot voorzigtigheid manen in het opvolgen van ondoordachte voorslagen. Men mag het niet ligtvaardig *wagen*, om eene school, die sedert de laatste jaren meer en meer aan hare maatschappelijke bestemming kan voldoen, af te breken, om daarvoor in de plaats te stellen de quantitatief zeer onzekere kans, van een qualitatief mogelijk meer geleerd, doch zeker minder speciaal geschikt personeel van nuttige Staats-dienaren te verkrijgen. Kans-rekeningen, zóó slecht gegrond, zullen bij he jongst verhoogde Staats-leven van Nederland, wel niet ligt in toepassing worden gebragt.

4°). *Die Kweekschool kan toebrengen tot eene zekere mate van wenschelijke éénheid in het militair geneeskundig personeel.*

De tijd is nog niet gekomen, dat éénheid in de beginselen

1) Vergelijk VAN ONSENOORT, RICHTER, BÉGIN, libr. citat.

en uitspraken der geneeskunde reeds alom wordt aangetroffen, dat de kunst door allen op gelijke wijze wordt uitgeoefend. Des te meer houden wij het wenschelijk voor de militaire geneeskundige practijk, dat hieraan eenigzins worde te gemoet gekomen, dat daarin zoo veel mogelijk overeenstemming onder hare uitoefenaren worde aangekweekt. Verdeeldheid in wetenschap en kunst zou hier hoogst verderfelijk kunnen worden. Deze zou zelfs gevaarlijk terugwerken op den zieken soldaat. Te overbekend is het spreekwoord van het groote gevaar der „vele honden", vooral wanneer die onderling zijn verdeeld. Zij zou ook schadelijk worden voor de discipline en de harmonie, en alzoo voor de dienst. Wanneer de Officieren van gezondheid met woord en daad alle verschillende stelsels wilden aankleven, wanneer zij zich gingen scheiden in bepaalde allopathen of homoeopathen, in Rasorianen of Rademacherianen, in hydro-sudopathen, of kinesi-therapeuten, zou dan tweespalt en ongeregeldheid van velerlei aard te vermijden zijn; zouden de hospitalen en de apotheken naar die systhemen kunnen worden ingerigt, en bij elke garnizoens-verandering der geneeskundigen daarnaar gewijzigd moeten worden? Is dit alles wenschelijk voor onzen stand, mag het uitvoerbaar heeten voor den Staat, maar bovenal zou het heilzaam werken voor den militair?

Stel daar tegenover, dat alle Officieren van gezondheid hunne eerste geneeskundige opleiding aan éénе en dezelfde school ontvangen, waar zij allen worden onderwezen volgens dezelfde normaal-methode, — bij welke daarom nog niet aan „blind" geloof zonder reden of bewijs behoeft te worden gedacht, en waarbij men zeer wèl de vorderingen der wetenschap kan blijven volgen, — zoo is altijd, met een dragelijk verschil in sommige subjectieve opvattingen, eene zekere mate van practische gelijkvormigheid onder dezen te verkrijgen, die wij, vooral in de dienst, maar zelfs daar buiten, onder geneeskun-

digen wenschelijker noemen, dan alle betweterij en tegenspraak, waartoe de jeugd in den illusie-tijd van het leven toch reeds zoo algemeen is geneigd. Juist in onzen tijd, waar weder tusschen voorstanders der crasen-leer en der neuro-pathologie schijnt te moeten worden beslist, waar de zuivere physiologische beschouwing der ziekte-leer nog strijd voert met hare natuur-historische rigting, juist in zulke tijdperken is het den beginnenden geneeskundige ondoenlijk, zelf te kiezen. Die keuze wordt met oordeel voor hem gedaan, door meer ervarenen, die reeds meermalen schijnbare waarheden hebben zien geboren worden en vergaan, en daardoor voorzigtigheid tot leus hebben aangenomen in de toepassing der wetenschappelijke innovatiën op de practijk. Aldus wordt reeds de jeugdige practicus veel vroeger in staat gesteld, om op eigen voeten te staan; hij heeft zich althans één wapen eigen gemaakt. Hij is toegerust tot de practijk. Nu mag hij verder voortgaan zelfstandig de goede of zwakke zijde daarvan op te sporen; nu wordt het hem bij *het verlaten der school zelfs op* het harte gedrukt, om voortaan door veelzijdige studie meer en meer naar overtuiging te streven in de wetenschap en de kunst, om daarin nimmer een oogenblik *stil te staan.*

Hiermede willen wij *anderen,* vooral de civiele geneeskundigen, volstrekt onze meening niet opdringen. Wij weten het zeer goed, dat eene dergelijke opleiding tot betrekkelijke éénheid niet *ligt* in het universitaire begrip; dat men daarbij de zaak omkeert, en uit veelheid tot éénheid wil geraken. Wij weten het, dat zij niet strookt met de zienswijze van velen, die eene mogelijkheid van zelfstandige keuze ook bij de onervarene jeugd tot voorwaarde van deugdelijk onderwijs stellen. Men kan dit billijken in de bespiegelende wetenschappen, men kan het aankleven in de natuurkundige wetenschappen in engeren zin, maar voor als nog zien *wij* ons verpligt daarvan af te wijken in de toepassing op de genees-kunst. In de opleiding der kweekelingen tot dadelijk nuttige en bruikbare Officieren van gezondheid, (waartoe ook geen

onbepaald aantal jaren als bij de studenten wordt gegeven), zullen wij trachten eene rationele éénheid te bewaren, zelfs tot den prijs van te worden beschuldigd van éénzijdigheid. Het is onze overtuiging, dat wij alzoo den militairen stand en den Staat de beste dienst, der kunst veel voordeel, der wetenschap geene afbreuk zullen doen [1]).

---

1) In verband met deze overtuiging, en bij gemis aan allezins bruikbare werken in onze taal., hebben wij, in overeenstemming met en op last van den Chef der gen. dienst, een volledig stel *Handleidingen* bewerkt tot grondslag voor het onderwijs der militaire geneeskundigen. In deze werd de beknoptheid en volledigheid zoo veel mogelijk gepaard met eene meer practische, en waar dit noodig was, speciale rigting. Om in uitgebreide vakken te concentreren, wat meest noodzakelijk te kennen werd geacht, werd daartoe door sommigen onzer den excerpt-vorm gekozen, waardoor de aandacht op de hoofdzaken wordt bepaald, die in de boeken, welke in den redeneer-trant geschreven zijn en waar een zooveel grooter veld moet worden doorloopen, door nog geheel onzaakkundigen, dikwijls over het hoofd worden gezien. Laatstgenoemde werken kunnen later met meer voordeel en oordeel worden geraadpleegd, wanneer vooraf een grondslag van zaakkennis is gelegd. Zaakkennis toch, geene namen, wordt van de militaire geneeskundigen gevorderd. Onze boeken dienen daarbij tot handleiding: een ieder onzer maakt het zich, bij het dagelijksch responderen daaruit, ten pligt, de noodige mondelinge opheldering en kritiek te geven. Zij strekken verder tot leiddraad voor concours en examina, waar alle belanghebbenden reeds lang naar eene zekere norma verlangden. Niet dat de examinandi niet méér mogen weten, dan daarin wordt gevonden. Zij zullen er zich voorzeker zeer goed bij bevinden, en boven anderen bij de beoordeeling uitmunten, wanneer zij bewijzen geven, ook uit andere bronnen te hebben geput of uit eigene ervaring te kunnen spreken. Ook uit het gezigtspunt der statistiek werd voorlang door den Chef der gen. dienst aangedrongen op eene algemeene overeenstemming in de nomenclatuur van de zieken-rapporten. Daarin hebben twee onzer zich bijzonder bevlijtigd. Zij wenschten zoo veel mogelijk het begrip der ziekte, de ziekte-bepaling, in den naam der ziekte op te nemen, zoo als dit door zoo vele andere natuur-, schei- en geneeskundigen reeds meermalen is beproefd. Even als zij, is men hierin op groote bezwaren gestuit en heeft men misschien getracht *te* verre door te voeren, wat waarschijnlijk nimmer geheel door te voeren

5°). *De Kweekschool heeft nog andere bestemmingen dan de opleiding der kweekelingen; zij voldoet tevens aan verscheidene andere behoeften van de militaire geneeskundige dienst.*

a). Aan de Kweekschool worden sedert jaren de *examina* afgenomen van het geheele militair geneeskundig personeel, zoowel die voor admissie, als voor bevordering, zoowel de gewone, als die bij concours. De daartoe vereischte benoodigdheden zijn daar in een kort bestek alle bijeen. Anatomische

---

zal zijn. In elk geval voedt men den waan niet, die namen aan anderen op te dringen, en zal hunne waarde bij het onderwijs en bij ons oordeel over anderen nimmer worden overschat. — Doch *om* die namen werd een te hard oordeel over de school geveld. Uit de hoogte der Hoofdstad hebben drie jeugdige beoefenaren der geneeskunde achtereenvolgende, in meer en meer klimmende geestvervoering, het vonnis gestreken, dat haar einde is genaderd. *Om* die namen en *om* die stelselmatige inrigting van ons onderwijs, moet het geheel worden opgeruimd. — Wij zijn niet vreemd aan de kritiek, wij waarderen hare nuttige strekking en zullen gebruik maken van hare goede wenken, doch wij verachten haar dáár, waar zij te velde trekt tegen het minder behagelijk «gewaad», en alzoo de kleederen meer dan den man huldigt; waar zij den «naam voor de daad» nemende, zich uitsluitend aan de oppervlakte vasthecht; waar zij haren eenigen steun ontleent aan woordspelingen op letters, paragraphen, namen en getallen; waar zij zonder voldoende zaak-kennis, nuttige inrigtingen, om deze, in een ongunstig daglicht plaatst of zelfs ten verderve doemt.

Wanneer de *eerste lach-lust*, die *den mensch* aangeboren is, zal zijn voorbijgegaan, en men de beschouwingen, in ons Betoog bevat, nadenkend heeft gelezen, zoo als het den ernstigen man, in ernstige zaken betaamt, kan zoodanige kritiek, als herhaaldelijk uit de Hoofdstad is uitgegaan, niet nalaten, om hier aan *bij-oogmerken* te doen denken. De smalende toon van onze critici, het beklagen van onze jongelieden, zelfs het opzetten van deze tegen hunne Leeraren; ademen zij wel een eerlijk doel? Wordt hier de wetenschap ook tot voorwendsel misbruikt? *Benijdt* men het ons misschien, dat in de laatste jaren het militair geneeskundig onderwijs, door anderen dan wij, misschien veel te hoog, is geprezen? Het «nulla invidia supra medicorum invidiam» toch is meer voor civiele geneesheeren, dan voor Officieren van gezondheid uitgesproken. Of ligt welligt *eigenbelang* hier ten gronde, en moet de afbraak der Utrechtsche Kweekschool het opbouwen helpen begunstigen eener algemeene *Amsterdamsche* Geneeskundige School?

praeparaten en platen, instrumenten en toestellen, simplicia en voorwerpen uit den plantentuin, inrigtingen tot demonstratiën en operatiën op het lijk zijn daar voorhanden, bij de gelegenheid tot practisch onderzoek van geschiktheid op de ziekenzalen. Bij de overgangs-examina duurt dit practisch gedeelte van twee tot vier weken, in welken tijd den kandidaten een zeker getal zieken met in- en uitwendige gebreken ter behandeling is opgedragen. Op de dagen, dat zij de ziektegeschiedenissen van deze patienten opmaken, mogen zij het gebouw niet verlaten, vóór dat die stukken zijn afgewerkt, waardoor men zich van het zelfstandig bewerken daarvan zoo veel mogelijk overtuigt. Deze examina, welke bij de admissie evenzeer in theoretischen als practischen zin worden afgenomen, zullen voor de overgangs-examina hoogst waarschijnlijk eene nog meer practische rigting verkrijgen. Daarbij zal bijzonder moeten worden gelet op operatieve vaardigheid, scherpen waarnemings-geest in het visiteren van manschappen, waren-kennis, keuring van levens- en geneesmiddelen, militaire hygiène, hospitaal-bouw en directie, veld-dienst, administratieve en reglementaire vorming, enz.

Dit een en ander op te dragen aan Officieren van gezondheid, die niet tevens docenten zijn, zal steeds een groot bezwaar in hebben. Het toe te vertrouwen aan Hoogleeraren, die niet tevens Officieren van gezondheid zijn, zal nog minder doelmatig worden geacht. Het is duidelijk, dat aan al de hier gevorderde vereischten het best door militair-geneeskundige Leeraren aan de Kweekschool kan worden beantwoord [1]).

---

1) De aardige mededeeling over de inrigting der *concours-examina*, onlangs door den Heer BACHIENE gegeven (Bijbl. t. d. *St. Cour.* vel 106, blz. 391), moet hier geenszins als maatstaf van beoordeeling, veel minder van veroordeeling worden aangenomen. Wij begeeren hier het concours niet te verdedigen, doch meenen toch te moeten opmerken, dat het niet moeijelijk valt, om uit een 90- of 100-tal examen-vragen, een 3tal te grijpen, dat minder wetenschappelijk *schijnt*. Naar die mogen de overige 87 of 97 in geen geval worden afgemeten. En

b). De Kweekschool dient als *oefenplaats* voor de uit zee terugkeerende Officieren van gezondheid der *Marine*. Op hunne reizen is het dikwijls hoogst moeijelijk, soms ondoenlijk, om de theoretische studiën naar de voor hunne bevordering gestelde eischen te kunnen bijhouden. Daartoe worden zij aan de Kweekschool gedetacheerd, waar hun telkens de vernieuwde gelegenheid tot oefening wordt aangeboden. Onder de verantwoordelijkheid en het toezigt van den Chef der inrigting gaan zij daarin steeds met ijver voort. In het opmaken van ziektegeschiedenissen, het bijwonen der klinieken, het verrigten van voorkomende operatiën, staat eene rijke bron tot verdere volmaking open. Bij het dikwijls onverwacht in dienst stellen van schepen kan, na de noodige tentamina en examina, geregeld het geheele jaar door, (met uitzondering van 6 weken in den zomer), aan de aanvragen van Off. v. gez. der verschillende rangen voor de vloot, op staanden voet worden voldaan.

Zal dit zelfde doel aan de Akademiën te bereiken zijn? Zullen de jongere Off. v. gez. der Marine daar niet veel meer geneigd zijn, om met de studerende jeugd gemeene zaak te maken in het najagen van vermaak? Zullen de oudere zelfs, zonder disciplinairen band, vlijtig de klinieken gaan bezoeken? Zullen de Hoogleeraren zich voor beider gedrag, toeleg en mogelijke geregelde bevordering aansprakelijk willen of kunnen stellen?

c). Het aan de school vereenigd *personeel* dient den Chef van de geneeskundige dienst als *adviserend* ligchaam, in tallooze aangelegenheden, de dienst betreffende, welke door de verschillende Ministeriën (Oorlog, Marine, Koloniën, Justitie) aan zijn oordeel, openbaar of vertrouwelijk, mede worden

---

zelfs die 3 als hoogst belagchelijk voorgestelde vragen, ofschoon niet best geredigeerd, zijn voor den Off. v. gez. niet zóó geheel van nuttige strekking ontbloot, als zij den niet zaakkundige voorkomen. De eerste vraag heeft betrekking op de inrigting van hospitalen en apotheken; de tweede kan te pas komen bij de voedings-wijze van den soldaat; de derde heeft den physiologischen zin, om de werking van het zenuwstelsel op het hart en de bloedvaten aan te duiden.

onderworpen. Zoo als de Kweekschool thans is ingerigt, kan zij ook aan deze wetenschappelijke bestemming beantwoorden. Door het daar aanwezig personeel en materieel is men er in staat, om de gedane vragen op te lossen, waaraan de geregelde gang van de dienst ook toelaat den vereischten voortgang te geven, en waarbij de militaire geest van discipline het officiële karakter der somtijds gevorderde geheimhouding verzekert. Voeg daarbij, dat in vele moeijelijke en twijfelachtige gevallen van geschiktheid en ongeschiktheid voor de dienst, eene zorgvuldige „herkeuring" van militairen door sommigen van dit personeel dagelijks moet worden verrigt.

Bij eventuële opheffing der school zou dit een en ander mede moeten worden opgedragen aan de Hoogleeraren der Akademie, of er zou een dergelijk adviserend militair-geneeskundig personeel om den Chef der dienst te 's Gravenhage moeten worden vereenigd.

d). Eindelijk wordt door het aan de school aanwezig *materieel* (instrumenten, boeken, tijdschriften, enz.) meermalen voorzien in de behoeften van 's Rijks-magazijn der gen. dienst te 's Gravenhage en somtijds ook in die van andere Garnizoenen. Daardoor is verder tevens beter verzekerd de bestemming van het met haar verbonden Groot Rijks-Hospitaal. Dit immers is, vooral bij ons voornaamste verdedigings-stelsel, door de Utrechtsche water-linie, voorzeker met toenemend regt bestemd, om mede te dienen als algemeene *stapelplaats* of middelpunt van de geneeskundige behoeften van het leger. Daardoor wordt *per se* reeds eene grootere uitbreiding van materieel en personeel voor dit Hospitaal vereischt. Thans kunnen van het laatste ook in vredes-tijd goede vruchten voor het onderwijs worden geplukt, terwijl door het personeel, in tijd van oorlog, te beter in de dienst zal kunnen worden voorzien, naarmate dit met de locale gesteldheid, zoo van het Hospitaal als van deze stad en hare omringende forten, te beter bekend is.

6°). *Het schijnt te blijken, dat onze school aan al deze verlangde bestemmingen naar vermogen en naar behooren voldoet.*

Ten deze beschuldige men ons niet van ingenomenheid met ons zelven. Wij willen geenszins de houding aannemen, als of ook in den boezem van onze school geene gebreken bestaan. Wij zelve zijn te zeer overtuigd van de onvolmaaktheid, die alle menschelijke werken en handelingen aankleeft. Al datgene dus, wat naar ons inzien werkelijk leiden kan tot uitvoerbare wijziging en noodige uitbreiding zal daarom thans en altijd door ons met de meeste zorg worden overwogen, en wij vertrouwen, zoo van de bekende welwillendheid van Z. Exc. den Minister van Oorlog, als van die van onzen hooggeachten Chef der geneeskundige dienst, dat onze billijke wenschen zullen worden verhoord, dat geene pogingen tot verbetering ooit zullen worden verzuimd.

Doch hoezeer wij ook doordrongen zijn van de geringe beteekenis van eigenen lof, hoezeer ook ons het „propria laus sordet" tegen de borst stuit, zagen wij ons door de vernedering en miskenning, waaraan sommigen in den lande onze school ten beste schijnen te willen geven, niet slechts uitgenoodigd, maar zelfs als „eerlijke mannen" gedwongen tot spreken. Geen andere middelweg echter blijft ons hier open, dan ons te beroepen op het getuigenis van anderen.

Feitelijk dan is het ons herhaaldelijk mogen blijken, dat de Hooge Regering, dat de Ministers van Oorlog, Marine en Koloniën, dat de Inspecteur-(generaal) der geneeskundige dienst, bij voortduring tevreden zijn over de verschillende werkzaamheden, die, in het belang van opleiding en dienst, aan de school worden verrigt. De bevelvoerende Officieren van het Leger en van de Vloot schijnen insgelijks door de onder hunne orders dienende Officieren van gezondheid in het algemeen naar behooren te worden gediend. Wanneer onder ons personeel een zoo onwetenschappelijke, een zoo onpractische stand van zaken

bestond, als sommigen dit willen doen voorkomen, zouden de uitvloeisels daarvan dan niet het eerst wereldkundig worden aan hen, en niet door herhaalde klagten ter kennisse worden gebragt van hunne respectieve Chefs? Doch Z. Exc. de Minister van Oorlog, als tolk van het leger ten deze, heeft, in zijne openbare verdediging der School [1]), zijne tevredenheid over haar en de geneeskundige dienst duidelijk genoeg laten doorstralen, — een vererend blijk van erkentenis, waarop wij, met het geheele geneeskundige personeel, bogen, en waarvoor wij in het bijzonder Z. Exc. hier onze eerbiedige hulde toebrengen.

Een onzer meest geachte volks-vertegenwoordigers, de Heer VAN GOLSTEIN, die als gedeputeerde van Utrecht beschouwd mag worden, in het algemeen bekend te zijn met den toestand van onze School, heeft evenzeer, wat hij ook in haar meende te moeten afkeuren, in zijne korte rede [2]) tot driewerf toe het openbaar getuigenis afgelegd: „dat de inrigting der militaire geneeskun- „dige school veel goeds in zich bevat". Hij heeft voorts verklaard: „dat zij algemeen bekend is, als op goede grondslagen te zijn „gevestigd". Hij heeft gezegd: „dat daar geregeld onderwijs „wordt gegeven, door mannen, die berekend zijn voor hun „vak". Hij moet erkennen: „dat daar eene behoorlijke orde „en tucht" worden gehandhaafd; enz.

En wanneer wij het voorbeeld mogen volgen, onlangs door den welsprekenden verdediger der vee-artsenij-school gegeven, *zoo kunnen ook wij ons beroepen op het gunstig oordeel van mannen uit het buitenland.* Uit meerdere voorbeelden, die wij kunnen bijbrengen, zullen wij ons vergenoegen met te verwijzen naar hetgeen door den te vroeg gestorven, bekenden Russischen geleerde TH. STURMER, die de militaire geneeskunde in verschillende Staten van Europa met een kritisch

---

1) Bijblad tot de *St. Courant*, vel 111ª, blz. 411ª. Zitting van 19 December. l. l.

2) Bijblad tot de *St. Courant*, vel 107, blz. 395.

oog heeft vergeleken, zoo over de Kweekschool, als over de inrigting der Gen. dienst bij ons te Lande, is te boek gesteld[1]).

Is na al het verhandelde, — dat wij met voordacht hebben uitgebreid, om alzoo tevens een algemeen overzigt te leveren van den omvang en het belang der militaire geneeskundige dienst en hare school, — nog één woord tot besluit noodig?

Werd niet reeds bij elken onpartijdigen Lezer bevreemding opgewekt, dat men, bij het bestaan van zoo vele andere inrigtingen, waaraan bij vergelijking zoo veel meer nog ontbreekt, juist diegene het meest heeft aangevallen, waarvan alle bevoegde zaakkundige beoordeelaars getuigen, dat zij eene nuttige strekking bezit en aan hare verschillende bestemmingen voldoende beantwoordt.

---

1) Zie zijn Werk *Zur Vermittlung der Extreme im Staatsleben durch die Heilkunde*, Leipzig, 1845. In den 4 Band, 2 Heft,, S. 124, vindt men zijn *Bericht in mein Vaterland über den Zustand der militär Heilkunde in den Niederlanden.* STURMER heeft onze Dienst en de Kweekschool met meer zorg nagegaan, dan andere vreemdelingen vóór of na hem. Zijne ingenomenheid met beiden was bijzonder groot, wel te groot, want bij zijn' overdrevenen lof moet men in het oog houden, dat hij bij vergelijking spreekt. En werkelijk, wanneer men met STURMER, RICHTER, SOMMER, BÉGIN, den toestand van Rusland, Pruisen, Beijeren, Frankrijk, met den onzen vergelijkt, zoo moet men dankbaar erkennen, dat onze Hooge Regering het belang eener goed ingerigte militaire geneeskundige dienst ten volle beseft. Mogt Zij daarvan weldra een vernieuwd blijk leveren, door het aannemen van eene meer billijke *rang-verdeeling*, op een' meer overeenkomstigen voet met het leger! Is die wensch voor *geneeskundigen* onbillijk? Wij antwoorden met de sprekers der Belgische Kamers: «Pour être un bon officier de santé, il faut autant d'études, des études aussi longues, aussi sérieuses, aussi difficiles, que pour être officier du génie ou de l'artillerie.» Is die wensch voor *militairen* onbillijk? Wij antwoorden met die Kamers, en met terugwijzing naar blz. 70 van ons opstel: «Pour les officiers de santé c'est toujours temps de guerre; quand ils n'ont pas à affronter les balles de l'ennemi, ils ont à braver les miasmes des hôpitaux.» *Réorgan. citat. div. loc.*

Klaagt men in Nederland over afnemend volks-geluk door verval van de wetenschap, zoo zal het toch wel de regte weg tot leniging dier kwaal niet zijn, wanneer men blindelings oversloeg tot afbreken, ook van eene gevestigde school, die sedert eenige jaren in toenemenden vooruitgang verkeert, alleen om de onzekere *kans, van haar doel langs eenen hoogeren, doch meer eenvoudigen* weg te bereiken. Die veel te verliezen heeft mag iets wagen. Doch is dit voordeel zoo toepasselijk op Nederland?

Wij durven *dit* niet beamen, doch wat wij met overtuiging, op grond van ons Betoog, durven beweren, daarvan leggen wij geheel vrijwillig en opentlijk de volgende verklaring af: dat de Kweekschool, (daarom niet *wij*), geschoeid op haren tegenwoordigen leest, eene noodzakelijke behoefte is voor Nederland. Dat de afzonderlijke militair-geneeskundige opleiding, (daarom niet de *onze*), daar gegeven, volstrekt niet met even goed vooruitzigt kan worden vervangen door die aan eene Hoogeschool. Dat eene combinatie dier school met de akademie, dat zelfs het officieel wederkeerig partij trekken van de bijzondere gelegenheden bij beide, hoe schoon ook in schijn, hoe uitlokkend ook voorgesteld, in hare toepassing niet uitvoerbaar is, daar dit in de werkelijkheid op te zeer uiteen loopende belangen zal stuiten, en alzoo verwarring opleveren in een geregeld bestuur, zoo als vroegere ondervinding enkelen onzer heeft geleerd. Dat de zelfstandige vorming, de militaire opvoeding, die wij voor den specialen stand van Officier van gezondheid noodig achten, op al deze wijzen te zeer in de waagschaal zou worden gesteld. Dat zelfs, wanneer de Kweekschool, om „vereenvoudiging", *moest* worden opgeheven, sommigen onzer het nog verkieselijker zouden achten, dat zij met de Militaire akademie werd vereenigd, dan met eene Hoogeschool. Doch dat, hoezeer dáár, door casernering, door het aanleeren van de Maleische taal, door dat van het paardrijden, enz., voor de militaire opvoeding iets mogt worden gewonnen, daardoor oneindig meer verloren zou gaan voor de practisch geneeskundige oplei-

ding, door het dan opgeheven innig verband met het Groot Rijks-Hospitaal, waarvan wij de menigvuldige voordeelen zoo onmiskenbaar hebben uiteengezet.

De wetenschap, hoe hoog ook wij haar vereeren, moge misschien dit ons oordeel als éénzijdig wraken, de civiele geneesheer moge ons vrij beschuldigen van partijdigheid, de staatsman moge ons welligt als illiberaal begroeten, zij allen mogen ons belangzuchtig heeten, — wij hielden in onze uitspraak slechts *één belang* in het oog, dat van het Land en den Vorst, die wij met liefde dienen, dat van het Leger en van de Vloot, die ons dierbaar zijn, als zij.